

Ги-ги-и
Юрій Павлович Винничук

Цю книжку без перебільшення можна вважати взірцем творів, написаних у жанрі чорного гумору й абсурду. Жанр цей давно вже існує в розвинених літературах світу – досить згадати і Хорхе Луїса Борхеса, і Луїса Кортасара, і Шарля Бодлера, і Льюїса Керрола... Це, так би мовити, інша література і творилася вона завжди як своєрідний протест проти влади. Твори, які ввійшли до цієї книжки, писалися переважно у 70 – 80-ті роки минулого століття, як то кажуть, «для себе», тобто в жодному разі вони не призначалися для публікації. Натомість без зазначення авторства оповідання з'являлися у самвидаві. Звичайно, з часом прізвище автора стало відоме, і з тих пір Юрія Винничука небезпідставно називають «батьком чорного гумору». Окрім того, що ці твори знайшли свого читача на батьківщині, вони неодноразово перекладалися багатьма мовами, навіть есперанто.

Юрий Павлович Винничук

Ги-ги-и

Розділ 1

Ги-ги-и

Ги-ги-и

1

Було мені, либонь, зо п'ятнадцять років, а братові Максові – шість, коли наш татуньо виграв на довічне володіння дерев'яну садибу, єдиною незручністю якої було те, що там можна було тільки лежати і була вона на глибині двох метрів під землею. А влаштував він собі мандрівку в ліпший світ тим робом, що упав напідпитку з кладки в струмок, де й воді було жабі по коліна. Так вдало беркицьнути з кладки, може, таткові хтось і поміг, але нам про це нічого невідомо.

Щоправда, того вечора матінка веліла нам із братиком перетягти кладочку мотузкою і ледь-ледь підпиляти поруччя. Вона не пояснила для чого, то я й досі в здогадах. Коли ж уранці знайдено трупа, то мотузки, звісно, вже не було. Матінка одразу в плач:

– Ой горе ж мені! Ой лишенько! На кого ж ти нас залишив?

Та гріх було нарікати, бо залилася наша ненька в незлих руках своїх кавалерів, котрі ще за життя татуньового утопали до нас стежечку і платили незлецькі гроші, віддаючи належне матусиним привабам.

В такий ото час мама нас виганяла з хати, але ми були не в тім'я биті і, підкравшись до віконця, усе любенько бачили. Меншенького я підносив на руках, щоб і він поглянув, як то наша мамуня йдуть гопки з дядьком на ліжкові.

Всіх її гостей ми знали добре з вигляду і завше гречно віталися, дуже їх любили і шанували, бо ж приносили нам цукерки та інші солодощі.

Лише одного жевжика терпіти не могли. То був такий пузатий кнуряка, що ледве до хати влазив. Ото він, щоб не увередити нашу матінку, не на неї вибирався, а клав її зверху. Це ж, було, бідна матінка гецають та гецають, аж рясним побтом сходять, а він лежить, мов колодисько, та й сопе тіко.

Га, псяху, то ти так! Заставимо ж ми і тебе погецкати. Перед самим його приходом узяли та перцю щедро посипали в ліжко під простирадло. Самі причаїлися за вікном і чекаємо.

Приходе наш любасик і зараз із матінкою порозбиралися – та й бух у ліжко. От мама почали своє робити, а він, хоч-не-хоч, і терне задком, перець йому – й туди. Ех, як не почне він кидатися та підкидатися, що матуся наша, мов горобчик, злітали то вгору, то так швидко додолу гепцяли, що ми вже забідкалися, аби не беркицьнула вона на підлогу. Але Бог милував. Зате ж наш кнуряка після тієї скачки безперестанку сахарницю свою чухав. І вдягається вже, бісова намога, а чувається!

А то якось нас дідуньо під вікном застукали, та як галайкнуть:

– А що ви тут, шибеники, робите, га?

Ми ж йому:

– Цитьте, діду! Клієнта сполохаєте!

– Якого ще в біса клієнта?

– А ходіть-но лишень погляньте!

Та з тих пір і дідуньо наш учашати почали під вікна. Усе нам, було, наказують:

- Дивіться, не забудьте й мене покликати, коли там тее... Бо візьму ломаку, то ноги поперебиваю! Ич, лобуряки!

Не минуло року по татовій смерті, а наша матуся з'їздила на ніч. Куди й кавалери пропали - наче вітром здуло.

Як на зло, ще й з дідом пригода. Дідуньо, бачте, займалися тим, що перевіряли сусідські курники. Вони всюди любили порядок.

- Я, - каже, - чужого не беру, а беру зайве. Ото як почну курей рахувати, бачу - непарна рахуба, то й кажу собі: не буде пари - з'їдять татари. І забираю одну курку. А як нарахую парне число, то вже одну візьмеш - пару розіб'єш. Беру дві.

Одної нещасливої години прилапано було нашого дідуня в курнику саме як вони парній курочці голівоньку скручували. Дідуньо, звичайно, пробували пояснити, що його діяльність спрямована винятково на користь господарства, але кийки на ці апеляції не зважили і справно вирахували парність дідових ребер. Так що ні в кого вже сумніву не було, що дід зайвого ребра не мав.

Після такої рахуби небіжчик з ліжка вже не вставали. Але нам вже було добре відомо, що порода наша живучіша за котячу, і дідуньо бозна ще скільки літ валятимуться в ліжку, доки надумають Бозі духа віддати. А що це нам було й зовсім не до речі, то не дуже-сьмо жалували, коли якось уночі дідо задихнувся під периною, котрою накрилися з головою. А щоби тая перина не сповзла, і наші дідуньо, не дай Боже, не застудилися, ми з матінкою сіли зверху.

Небіжчик і кавкнути не зміг, бо наша матінка була вже на ту пору дебеленькою жіночкою і хоч мала гузно в добрих два обійми, то все ж, певно, їй холерно дідова голівка намуляла, а особливо довгий з горбиком ніс.

Ото як дідуньо, царство ім небесне, гегнули, то zostалися ми на бобах. Патент на безгучне проникання в курники втратив свою актуальність від часу, як його авторство стало відоме всім, кого він обслуговував. То й не диво, що наша матінка якось і каже:

- Ну, ви вже повиростали, пора й за діло братися. Бо я не збираюся дармоїдів тримати.

А що це святісінька правда, ми на дідуньові переконалися, і щоб убезпечити себе від різних несподіванок, на які наша мама була дуже спритна, удалися до цілком пристойного діла: де що не так, або ж не там, де треба, лежало, відразу волокли у хату.

Малий Макс був на диво кебетним хлопчиною, але занадто вже верескливим. Якось мені той вереск так допік, що я не втерпів:

- Цить, - кажу, - а то вухо відріжу!

Куди там - не перестає. Я свого братчика дуже любив, але обіцянки треба дотримувати. От я беру ножика, чирк-чирк - і вуха нема.

Макс умить зацікавився; де й сльози поділися. То капотіло, як з ринви, а то мов корова злизала. Дивиться на мене вибалушеними очима, аж рот роззявив, а з вуха тихо-тихенько – дзюрр та дзюрр.

– Дурню! – не витримав я. – Ти хоч би долонею прикрив!

А він ані мур-мур. Стоїть як вкопаний. Чи довго б це тяглося, але виходить мама і питає:

– Що таке сталося, що він вже не плаче? То верещав, як недорізаний, а то замовк і ні шелесть. Що ти йому зробив?

– Та нічого. Ото тіко вухо відчирив, бо занадто вже він заходився.

– А ти ж хоч помив йому вухо перед тим, як відчирити?

– Ні, а що?

– А те, що міг інфекцію занести. Господи, що мені з вами робити? Ніколи в старших не питаються, самі все вирішують. Ходи, Макс, в хату. Заліплю тобі рану тістом. Чи ти ба, як воно юшить! Хоч би долонею прикрив чи що, а то вилупило баньки, як жабеня!

Те вухо я сховав у сірникове пуделочко, вимостивши його ватю, і Макс уже з ним не розлучався, його вухо набагато стало предметом заздрощів усіх вуличних хлопчаків, ба навіть із передмістя приходила дівчата, щоб хоч одним оком глянути. А Макс із гордістю показував своє вухо і пояснював:

– Це Влодзьо мені втяв, коли я кричав, як недорізаний.

І тоді всі звертали на мене погляди, повні пошани і заздрощів: оце братик – перша кляса!

На щастя, я одразу зорієнтувався, що на демонстрації відтятого органа можна незле заробити, і став брати від кожного глядача п'ятачок. І лише в рідкісних випадках, коли глядач був надто малим, аби володіти бодай дрібною копійчиною, плата замінювалася якими-небудь цінними предметами. Це могли бути кольорові скельця, гудзики, здохла миша, якийсь дивовижний жучок або навіть цукерка.

Мама не могла нами натішитися:

– Я завше казала: у вас грає моя кров.

Про кров нашого татуса ніколи не згадувала, оскільки й сама гаразд не відала, хто з безлічі її кавалерів міг бути нашим татом.

Але все має свій кінець. Коли забракло охочих милуватися відтятим вухом, наш гешефт занепадає. Бідолашній Макс не міг цього пережити. Він зі сльозами на очах благав мене, щоб я відрізав йому і друге вухо, але я добре розумів, що це вже ледве когось знову зацікавить.

І тоді ми почали розмірковувати, що б таке ще в Макса можна було відрізати. Довго ми думали, доки врешті Макс не повідомив з таємничим виглядом, що в нього є одна дивна штучка, яка йому зовсім не потрібна, і він би з радістю її позбувся. Та коли він мені показав тую штучку, то я не захотів брати на себе такого тяжкого гріха.

– Максе, – сказав я, – ти ще занадто малий і не можеш гаразд оцінити вартість цієї штучки. Коли ж підростеш, вона тобі деколи буде дуже потрібна.

Словом, хоч-не-хоч, а довелося шукати іншого зарібку.

2

На ту саму пору забрів на наше подвір'я п'яничка і заснув, а наша свиня підкралася і перекусила йому горлянку. А що вона, як рідко яка свиня, скупю не була, то ще й кабанчика покликкала і давай собі ласувати.

Зачувши надто голосне хрюкання та цмакання, вибігли ми з матінкою і відігнали жирунів. Та було надто пізно, п'яничка одійшов у кращий світ. І в ту мить посивілу голівоньку нашої неньки навідала смілива ідея: аби добро не пропадало та поки м'ясе не засмерділося, напекти з останків цього п'янички шницлів.

Довго не думаючи, затягли ми його в льох і хутко розтяли від пецьки до тецьки.

Оскільки шкура вже була пошкоджена, ми її закопали, а м'ясо, відділивши від кісток, перепустили через м'ясорубку.

Наступного дня над дверима нашого будиночка закресувалася вивіска:

ПІД ЗЕЛЕНИМ ПСОМ

Тут можна смачно пообідати і переночувати

в товаристві незрівнянної Лоліти.

Незрівнянною Лолітою, звичайно, була наша мама. Вона придбала собі чорну кудлату перуку і зовсім незле виглядала, хоч її форм вже не стримували жодні гумки і жодні корсети.

Таким чином, наша робота полягала в тому, що нічліжан годувалося найрізноманітнішими м'ясними делікатесами, щедро присмаченими цикутою. Коли ж гості розходилися по виділених покоях, то одразу цікавилися незрівнянною Лолітою. Яке ж було їхнє здивування, коли виявлялося, що це наша мама. Але не було іншої ради – незрівнянна Лоліта заходила в кожную кімнату по черзі і примушувала до злягання, поєднуючи корисне з приємним.

На світанку жоден із клієнтів уже не дихав, і тоді для нас із Максом починалася справжня робота. Хоч і часто заходили відвідувачі «Під зеленого пса», та все ж м'яса лишалося стільки, що довелося виносити його на ринок. А тут ще й кісток до біса назбиралося, що увесь льох було ними захарашено.

– А чому б нам не почати варити з них мило? – поцікавився я у матінки.

Її ця ідея неабияк зворохобила.

– А що – і справді! Не пропадати ж добру.

Роботи навалило стільки, що ми ухекалися не на жарт.

Одного вечора ми після довгої наради вирішили, що Макс буде дбати про городину, бо увесь город ми засіяли цикутою і блекотою, щоб була приправа до м'яса, а також стежити за котлами, в яких виварювалися кістки і тлуц. На мене лягла вся різницька робота, а на маму – кухня і роля незрівнянної Лоліти.

Проте й далі ми не встигали за всім, і тоді мама запропонувала залучити до компанії свого брата, а мого стрийка.

3

Стрийко мешкав за містом на хуторі, і було в нього донька Рузя та три дебелих підсвинки: мій ровесник Бодьо та два близнюки – Мілько і Філько.

Стрийко займався теж непоганим гешефтом: ловив котів і собак та виварював мило, котре, звичайно, не могло конкурувати з нашим. Стрийна шила з котячих і псячих шкурок норкові й лисячі хутра, які надто підозріло пахли, і їхні власники дуже нарікали на те, що за ними вулицями бігло щонайменше з десятків котів і псів, мабуть, родичів лисячого хутра.

Отже, мене виряджено було на переговори. Про всяк випадок прихопив я сокирку і сховав за поясом під курткою.

На хуторі панував затишок. Осінній вітер розважався нещасним листям. Стрийна сиділа на порозі й товкла масло. Ледве чи воно було коров'яче.

Я чемно привітався і запитав, чи є стрийко.

– Є, є, піди за хату – він там хазяйнує.

За хатою старий кендюх стрийко і його трое бовдурів саме білували котів.

– Боже помагай! – привітався я.

– О, хто до нас прийшов! – вигукнув стрийко, вдаючи, ніби дуже втішений, а вся трійця його вишпортків порозтягала писки від вуха до вуха, оголюючи жовті ріденькі зуби. – Яким тебе вітром занесло?

– Тим вітром, що мете грошима.

Почувши про гроші, стрийко зацікавлено глянув на мене, тоді витер скривавлені руки об траву і підступив ближче.

– Ну що ж, поговоримо. Але хай спочатку мої хлопчики подивляться, чи нема в тебе за пазухою якої-небудь дурнички, котра може пальчик поранити.

При тих словах трое бенькартів метнулися до мене, скалячи зуби, і вже хотіли виконати веління свого татуса, але я вчасно перепинив цей порив, пригостивши найстаршого обушком по голівці.

– Е-е, – заметушився стрийко, – я пожартував.

– Прибережіть такі жарти для роботи, яку я вам збираюся підкинути.

На Бодя вилили відро дощівки, і він очуняв. Сіли ми під деревом на траву, і я їм почав розповідати.

– Отож, діло таке. Відкрили ми з матінкою шинок «Під зеленим псом», куди чимало гостей заходить, але ніхто не бачив, аби вони звідси виходили.

Стрийко значуще презирнувся зі своїми гавриками, а я продовжував:

– Частуємо їх м'ясцем, а залишки м'яся продаємо на ринку. А ще ж виварюємо мило з дуже доброякісних кісток і тлущу. Може, чулисье про мило «Китайський помаранч»?

– Чого ж не чув. Це найліпше мило, яке є. Я й сам часто ним користуюсь.

– Так ото ми його й варимо. Хоча, правда, не користуємося.

– То ви його варите з тих кісток, що відділяєте від того м'яса?

– Еге ж.

– А м'ясо у вас з'являється після того, як кудись пропадають нічліжани?

– Маєте рацію.

– А нічліжан годуєте м'ясом, яке з'явилося після того, як звільнилося місце після їхніх попередників?

– І які ж бо ви, стрийку, дотепні! – вигукнув я захоплено.

Стрийко задумався. Трое лайдацюр і собі наморщили свої приплюснуті чола, вдаючи, що сильно думки їх пригнітили.

– Гм-м... – нарешті промимрив стрийко. – То ти хочеш мені запропонувати спілку?

– Ви, стрийку, так якби мої думки читали.

– А не боїшся, що я продам вас?

- Не-а.

Стрийко здивовано підняв брови:

- Чому?

- Бо ми з Максом неповнолітні, і суд вирішить, що то нас матуся збила з праведного шляху. Але й матінка до цюпи не попаде, бо занадто мудра. Зачинять її в палаці культури для вар'ятів, а нас випустять на всі штири сторони. А тоді, дорогенький стрийку, зачнуться для вас судні дні. Тлушу на вас багацько, мило буде люксове.

Стрийко скривився.

- Ну, добре. Я згоден. А ви, мої любі діточки?

Любі діточки одразу ж закивали головами. Мені сподобалась їхня маломовність. Ми потиснули одне одному руки, і стрийко мовив:

- Ну, таке діло не зашкодить і обмити. Ходімо до хати.

Стрийна накрила на стіл. Стрийко видобув з креденса якусь мохом порослу плящину і розлив по келишках. В житті ще не доводилося мені пити бридкішого пійла. Певне, що й покійник скривився б, якби хто хлюпнув йому тієї зарази на губи. Закусив я квашеним огірком, бо ті вареники з м'ясом, що з'явилися на столі, довіри в мене не викликали.

4

Відтоді пішло наше діло так вдатно, що заробили ми доволі грошенят і стали вже обмислювати, як нам розширити виробництво. Не обходилося, правда, і без сварок, бо і стрийко, і наша матінка ніколи не обминали нагоди, щоби одне одного в дурні не пошити.

Одного разу мама й кажуть стрийкові:

- Слухай, Льондзю, а чому б нам не породичатися?

І прийшла оце якраз черга, аби я мовив пару слів за стрийкову доню, котра мала вже сімнадцять літ і вважалася на виданні. Звали її Рузя. То було придуркувате від народження створіння, котре годилося б тримати на темнім стриху, аби вона порядних людей не полохала.

Уявіть собі худюшу, позеленілу, а на додаток того всього замало, ще й вусату баберу. І ото на такий немитій мармизі мене зібралися обкрутити. Я вперся руками й ногами:

- Та ж вона страшна, як світ соціалізму! Коли я її бачу, у мене все опускається і гикавка бере.

- Сину мій! - сказала матуся. - Наше діло потребує жертв. І коли ти не даси згоди, то мені доведеться вдатися до крайнощів.

Вона так промовисто подивилася на мене, що я відчув себе одною ногою вже там, де і мій коханий татусь.

5

Весілля закотили на всю губу. У місті помітно поменшало блудних котів і собак, а що вже ворон упольовано – то й ліку нема. Стрийна напекла таких курчат у сметані, що гості мало пальці не попроковтували, не здогадуючись, що ще вчора ці курчата каркали на деревах. Не кажу вже про тушковану крілятину з котів і печеню з псів. Стрийна доклала весь свій кухарський талант, аби навіть найзаповзятливіший смакоша не засумнівався у натуральності ковбас, паштетів і шинок.

Я сидів із квасною міною на обличчі, а поруч стирчала, мов шило з мішка, моя Рузя. Вусата усмішка сяяла від вуха до вуха. Довгий час я намагався не зиркати у її бік, щоби не зіпсувати собі апетиту, й сумлінно спожити тих кілька натуральних канапок, які мені мама запхала до кишені. Але оті пущьверінки, її пришиблені братчики, зчинили страшенний вереск – мовляв, горілка гірка (а хіба вона може бути солодка, якщо її з кіз'яків гнали?), і пити вони, бач, не будуть, поки молоді не засолодять.

Я зблід і відчув, як мурашки повзуть мені по спині. Куди там, вража мати, до солодоців! Такий штахеті хіба чоботи дай цілувати, то, може, заблищать від її губ, як від дьогтю. А ті іроди не вгавають, лементують так, що аж їхні пики збуряковіли від потути.

Рузя тим часом тулиться до мене, мов собача, і я чую, як щось у неї бугрить в животі, наче там хтось під гору тачку цегли пхає.

Звівся я на ноги з важким серцем. Рузя мені рийку свою тиць та й обслинила всього так, що мало носа не відгризла. Присмокталася тая кляча, мов п'явка, думав, що й душу з мене висмокче, бо вже почув, як в шлунку моему буйні соки зануртували і піднялися до горла. Ледве відірвав її від себе і впав на лаву. Писок аж блищав мені від слини, а витертися ніяк не пасує, то я вхопив кусень короваю і дарма, що його спечено було з тирси, набив ним рота, щоб хоч так якимось витравити смак Рузиних вуст.

Тим часом родичі чомусь вирішили, що я палаю страшним бажанням усамітнитися з молодю, і, підхопивши нас попід руки, заштовхали в покій та зачинили на ключ.

Моя жіночка, уся червона від невтомної жаги, переповнена бажанням нарешті знищити залізобетонну лінію Мажіно своєї невинності, умить поскидала з себе усеньке манаття, усе, що приховувало від людського ока її кістляві форми, і стала переді мною гола-голісінька, як її дурнувата матуся породила.

Мій сумний погляд проїхався по гладенькій поверхні відсутніх грудей, провалився в запалий із синіми прожилками живіт, на котрому можна було б цвяхи випрямляти, і з жахом заплутався в чорній куделі, що стирчала з-під живота. Ця жаклива мітла приголомшила мене своєю непропорційністю до решти тіла, і я відразу запідозрив талановиту рученьку стрийни.

Зловтішно посміхаючись, я шарпнув за тее гніздо. Рузя скрикнула. А в руках у мене опинилася звичайнісінька перука, не без майстерності пристосована для виконання зовсім інших функцій. А на місці, де щойно чорніли непролазні хащі, руділа тепер несмілива хошимінівська борідка, яку Рузя цілком доречно вирішила цнотливо прикрити кістлявою ручкою.

Щоб якось розвіяти напружену атмосферу, Рузя хихикнула і, беркицьнувши в ліжко, жваво розкинула ніженьки, аби я хоч зараз не засумнівався в наявності того місця, на якому мене, дурного, в женили. Я дійсно побачив, що там усе в порядку і не чигає на мене замаскований міксер, адже від моїх родичів усього можна було сподіватися.

Та-ак, думаю собі, коли зараз її не навчу розуму, то коли ж учить? І, скинувши ременяку, підступаю до неї, а воно, звісно, дурне – шкіриться та потягується, мов кішка. Ухопив я подушку, мордюку її накрив та ну ж хрестити по чім попало. Вона, як зміюка, звивається та кидається, аж кості торохтять, а я не вгаваю – хресть-навхресть, аж ремінь до шкіри прилипає.

Одвів я душу, сів біля неї та й кажу:

– Оце писни кому – порішу на місці. Я такий. Втямила?

– Умгу, – крізь сльози.

– І щоб більше я тебе голою не бачив. Твої божественні форми діють на мене, як на kota скипидар.

6

Після того родичання може б ми й жили собі, як пироги в маслі, але наша матуся уже зовсім занепала на силах і, яко незрівнянна Лоліта, могла тепер задовольнити хіба такого хлопа, що п'ятнадцять літ в криміналі відсидів, та ще перед тим добряче його підпоївши.

Зібралася всенька наша родина за квадратним столом і почала розмірковувати, як же тут виплутатися з тяжкої ситуації.

От я й кажу:

– Коли наша матінка вже не тее, то я пропоную до цього діла залучити або стрийну, або мою любу жіночку.

Ех, що зі стрийком зробилося! Як не зірветься на свої кривулі та як не загамселить кулаками по столу:

– Не дозволю! Не дам! – і таке інше, присмачене перченими слівцями.

А його одоробали і собі за ножі та виделки схопилися, мовби сплутали мене з печеним гиндиком.

- Ага, - кажу я, - то це як ваша сестра, а моя матінка надуживала сил задля спільної кишені, то ви ні гу-гу, а як черга до ваших дійшла, то ви зараз гальма тиснете?!

- Я слаба для такої роботи, - сказала стрийна.

- Вона дуже слаба, - підтвердив стрийко. - Ми з нею тепер не частіше, як раз на два дні борюємось, та й то чух-чух, аби скорше.

- І то хіба, як від него по зубах дістану, - зітхнула стрийна. - Бо для мене і раз на два дні зтяжко. Добре, жи я на ніч щелепу виймаю, бо був би мені весь писок погаратав.

- Ті хлопці - то всі якісь бузувіри, - похитала головою моя матінка. - Колись до мене один такий приходив, що все хотів мені кавалок дупи врізати. Казав, жи як баче її, то зара йому слина тече і хоче жерти. Як-ем тото зачула, то більше він мене без майталесів не видів.

- А як же він тое?... - поцікавилася стрийна, але мама, кивнувши на дітей, зашептала їй на вухо.

Стрийна сказала:

- Ага, - і задумалась.

- Ну, добре, - встряв я. - На стрийну маєте право. Тримайте її винятково для своїх дрібновласницьких куркульських потреб. Бийте в писок і нюхайте, чи дихає. А я хлоп сучасний, в мене мораль не засмічена буржуйськими забобонами. Я свою кохану жіночку віддаю на спільне діло.

Рузя, як те зачула, спалахнула, мов жар, і очка опустила. Відразу видно, що мою жертву оцінила вона, як найвищий дар своєї долі. Нарешті вона скине із себе важкі ланцюги невинності і наситить спраглу плоть.

Всі решта важко перетравлювали мою пропозицію, гарячково підраховуючи свої відсотки. Аби полегшити тій підрахунки, я продовжив:

- Оскільки я - її повновладний власник, то вимагаю для себе сорок відсотків із прибутку.

Я знав, що кажу. Стрийко, зачувши про гроші, відразу забув, що йдеться про доньку, і кинувся торгуватися, збиваючи ціну. Стрийна і своє вставила:

- А мені скільки перепаде? То ж я її родила. Дев'ять місяців носила, аж мені попереки ломило! Прошу мені заплатити за кожен місяць.

- Не дев'ять, а сім, - сказала моя матінка. - Я добре пам'ятаю. Через те воно таке худоще і вродилося.

- Як то сім? - насторожився стрийко. - Я добре рахував. І знав, що роблю. Все йшло за планом. Сім бути не може, бо мене до війська забрали відразу по весіл्लю. То було в листопаді, а Рузя ся вродила на початку серпня. Себто якраз через дев'ять місяців.

– Так, на початку серпня, але вродилася на сьомому місяці, а не на дев'ятому. Так же твоя жіночка через два місяця після шлюбу мусила мати з кимось контакт близького ступеня.

Стрийна сиділа з очима в стелю і зовсім біла.

– Як-як? Якого ступеня? – морщив чоло стрийко.

Потім поволі повернувся до стрийни, подивився уважно, мовби прицілюючись, і, не довго думаючи, заїхав так в зуби, що стрийна гугупнула разом із кріслом, розкинувши руки і ноги. В лівій руці вона стискала свою щелепу, котру перед хвилиною встигла вийняти.

– Так то є з бабами, – похитав головою стрийко і всмалив собі десять дека шпигатівки, не закусуючи. – Двадцять п'ять і ні відсотка більше.

– Добре, – погодився я.

Рузя про свою долю навіть не мрукнула, бо ж отримала все, про що тільки могла мріяти, – щоночі по п'ять-шість хлопів, а то й більше. Не життя, а рай. Сам би заздирив, якби був кобітою.

Але на тім проблема не закінчувалася, а щойно починалася, бо коли екс-Лоліта переймалася лише тим, як стримати розкішні форми, що рвалися з одєжі, то в Лоліти новоспеченої, навпаки, ребра випиналися, як у драбини.

Щоб добре обстежити, які саме місця її тіла потребують руки майстра, матінка звеліла Рузі розібратися наголяса. На ту пору вже стрийна очуняла, діставши від стрийка ще два ляпаси по писку і горнятку води на голову. Вона вставила собі щелепу і теж взялася до діла. Обое з матінкою кружляли, мов джмелі, довкола Рузі та радилися, що з цим скарбом робити.

– Цицьки я зроблю з паклі, – сказала матінка. – Обшию їх марлею, аби купитрималися, коли їх клієнт буде мняцкати. А ти, Рузю, аби mocno стогнала, бо то воно, хоч і пакля, але як кобіту хтось лапає за цицьку, то мусить вона стогнати і очима вивертати. Такий порядок. Але що робити з ребрами? На них можна марша грати. Дивуюся тобі, сину, як ще ти об неї не потовкся.

– Може, тістом замастити, аби не так випирали? – спитав стрийко, пережовуючи шкуринку солонини.

Стрийна взяла зі столу ложку і постукала себе по лобі, дивлячись при цьому стрийкові просто в очі. Але стрийко, певно, не зрозумів її прозорого натяку, бо потягся за квашеним огірком, а не за ременем.

– Іншої ради нема, – сказала мама. – Треба буде її кілька днів поїти псячим салом. Так вона раз-два поправиться.

– Не хочу псячого са-ала-ла! – заскиглила Рузя.

– До псячого розтопленого сальця треба ще додати трохи меду, горілки і збитих яєць, – додала матінка. – То є муровий припис, коли хтось хоче

притьмом поситнішати. І не таке то вже гидке, як ти собі гадаєш. Я пила, і нічо.

- А яйця чиї? - спитала стрийна. - Курячі?

- Ні. Котячі, - відказала матінка.

- Ве-е-е, - скривилася Рузя.

- Цить, - урвала її стрийна. - Як тра, то тра. Яйця маєм, чого жаліти?

- Ще би їй дупу трохи роздмухати, - сказала мама, - бо це якась грудочка, а не дупа. Як вона, бідачисько, сидить на ній? Ану, нагнися.

Рузя слухняно нагнулася, наставивши на нас твердий, як коліно, афедрон, від вигляду якого стрийко тяжко зітхнув і хутенько ликнув ще десять дека.

Того таки дня бідолашну Рузю прив'язали до ліжка і стали щогодини поїти коктейлем із псячого смальцю і збитих котячих яєць. А щоб товщ насичував тіло і якнайменше витрачався, Рузя вже з ліжка не вставала, аби жирів своїх не розгоцкати. Надвечір ціла родина збиралася коло її ліжка і уважно обстежувала наслідки матусиної дієти.

Писок Рузі аж виблискував від смальцю, але погляд її був сумний і пригнічений. Поволі тіло й справді бралось товщем, а надлишки його навіть виходили всіма порами, і тіло в притьмареній кімнаті аж світилося. Густо пахло псятиною і збитими котячими яйцями.

Як не чаклували матінка зі стрийною, але за тиждень Рузя набрала в тілі ще недостатньо, аби її запустити до клієнтів, і довелося сеанси ожиріння продовжити. Ще за тиждень Рузя виглядала так пишно, що мені самому капнула слинка і захотілося спробувати цього смаколика, але, згадавши, якими його спеціями начинювано, хутко втратив апетит.

Рузя тепер стала пухкою і круглою всюди, де досі випинали самі квадрати. Ребра зникли, натомість з'явилися такі складки сала, що навіть на грудях вигулькнуло два пампухи і шокроку весело підстрибували. Матінка навчила її ще й ходити так, щоб задок випирав якомога красномовніше, і ось уже моя Рузя перетворилася на таку кобилку, на котрій ледве хто й відмовиться погарцювати.

Так воно й сталося. Рузя користувалася незмінним успіхом, і діло наше розквітло всіма барвами.

7

Коли наше обійстя оточила поліція, ми були зовсім не підготовлені до оборони.

Стрийко зі стрийною займалися своїми котами, Макс варив у казані мило, Рузя нагорі, в покої, бавила чергового клієнта, а матуся з котячих кишок готувала мисливську ковбаску. Я в цей час пиляв дрова для вудження шинок, а мої стричні братове гнали свою улюблену кізяківку.

І от у такий мирний час, коли небо над головою розливалось прозорою блакиттю, а сонячні промені грайливо лоскотали вуха, несподівано завищали сирени і гальма, заклацали цинглі на карабінах і десятками голосів пролунала команда підняти руки й здаватися по одному.

– Краще смерть, як неволя! – вигукнула моя матуся, і за лічені секунди ми сховалися в будинку.

Кожен озброївся, чим міг. Стрийко виставив у вікно свою стару дубельтівку, з якою полював на котів, а стрийна випорпала на стриху австрійського кулемета, котрий востаннє стріляв ще в бою на Маківці.

Згори збігли Рузя з клієнтом, зовсім голі. Клієнт кричав, що він тут випадково і зараз піде здаватися.

– Добре, – сказав стрийко. – Дорога вільна.

Рузя зробила йому цьом-па, і клієнт вискочив на подвір'я, вигукуючи:

– Я свій! Я свій!

Може, якби він підібрав інше гасло, все обійшлося би, але поліція в цьому вигуку відчула сильну образу своєї честі. Автоматні черги прошили його повздовж, а потім впоперек.

Після цього поліція рушила в наступ. На стриху загарчав кулемет. Кулі стрибали то по деревах, то по парканах, а стрийна кляла на чім світ поліцію і, думаю, ці прокльони дошкуляли їм більше, ніж кулеметні кулі. Тим часом десь із підвалу три братчики витягли гармату, пофарбовану помаранчевою фарбою. Гармата виглядала не так грізно, як смішно.

Стрийко зосереджено лякав поліцію своєю дубельтівкою, важко сопучи при цьому бараболястим носом.

Макс із матінкою взяли вила і зайняли оборону біля дверей.

Я за той час поскидав у підвал все, що може свідчити проти нас, і щедро полив бензином. В будь-яку хвилину досить кинути туди запалений сірник, і поліція втратить одним махом усі докази.

Нарешті гармату наладували і, відчинивши двері, спрямували люфу в нападників. Поліція, побачивши таке чудо, миттю залягла на землю.

Бодьо запалив паклю, підніс її до дзюрки і гукнув:

– Вогонь!

Як вам описати те, що відбулося? Пролунав оглушливий вибух, аж цілий будинок ходором заходив. І все довкола заволік чорний ядучий дим. Не знаю, як вони цілилися в поліцію, що одним пострілом висадили всі вікна разом із рамами, двері з одвірками та ще й чомусь за нашими спинами, якраз навпроти дверей, ядро вибило в стіні другі двері. Певно, люфа не в той бік стріляла.

Коли дим розвіявся, я побачив дві відірвані голови. Близнюки чесно виконали свій обов'язок. Бодьові повезло більше – йому лише відірвало руку.

Стрийко тяжко кашляв.

Матуся і Макс трясли головами і били себе по вухах.

Стрийна тим часом вилізла вже на дах, бо зі стриху мала обмежений круговид, і гукала нам:

- Льондзю!
- Гов! – хрипів старий.
- Ти живий?
- Живий!
- А кого забило?
- Близнюків!
- Я з них ніколи потіхи не мала. Навіть в такий день мене нервують.

А за хвилю:

- Льондзю!
- Гов!
- Скажи Рузі, най вбере майтки, бо вже знов поліція наступає.

Після цього закалатав кулемет, і Рузя кинулася шукати свої майталеси.

Я зрозумів, що нам небагато залишилося.

Бодьо одною рукою вперто ладував гармату. Тепер вже було по цимбалах, куди вона стрелить, бо поліція перла зі всіх сторін. Матінка з Максом вистромляли свої вила то у вікна, то в двері, щоби вороги знали, яка їх грізна зброя чекає.

Стрийко спитав:

- Бодю, будеш стрілев?
- Буду.
- Ну, то бувай здоров.

Гармата гугупнула так, що на протилежній стіні з'явилися ще одні двері, а одна поліцейська машина радісно спалахнула. Шкода, що Бодьо того вже не побачив.

На даху пролунав гуркіт, а потім голос стрийни сповістив:

- Лондзю!

- Гов!

- Я вже полетіла!

- Царство тобі небесне, - перехрестився стрий, коли стрийна важко хляпнула на подвір'я.

Від гарматного пострілу ми всі мали чорні писки і виглядали на ангольських повстанців.

Рузя нарешті вбрала майтки і полізла на дах до кулемета.

Макс спитав:

- І що ми їм зробили поганого?

- Загинемо, як герої, - відповіла матуся.

Нагорі знову залунало тарахкання кулеметних черг. Я міг пишатися своєю жінкою. І дивна річ: жодного разу з нею так і не переспавши, я саме у цю вирішальну хвилину відчув до неї такий непереборний потяг, що готовий був мчати на дах і там під кулями кохатися з нею на зло ворогам.

І, може, я б так і вчинив, але у цю хвилю пролунав гуркіт на даху і голос Рузі:

- Тату!

- Гов!

- Я лечу!

- Царство і тобі небесне.

Рузя впала разом із кулеметом.

Стрийко повернув повільно свою голову від вікна, і я побачив у його роті повно крові. Тіло його важко осіло на підлогу.

Я підхопив дубельтівку і збив якомусь поліцаєві кашкета. На більше, видно, ця зброя і не претендувала.

У дверях мужньо боронилися моя матінка з Максом, але сили були нерівні. Поліція дуже хотіла хоча б частину нас захопити живими і стріляла понад голови. Та коли матінка наштрикнула одного, мов галушку, на вила, розлючені поліцейські розпанахали їй кулями живота.

- Бандити! - широко обурився Макс і кинувся в атаку з вилами.

Кінець вже було видно. Я хутенько відскочив од вікна, чиркнув сірником, і в підвалі бехнуло полум'я.

Знадвору пролунав передсмертний крик Макса.

Я підняв з підлоги поліно і зі всієї сили гаратнув себе в чоло.

8

Що було далі, я дізнався на суді.

Судили, звичайно, тільки мене, бо я один і вижив. Докази згоріли дотла, і я вперто грав вар'ята, вдаючи, що не розумію, чого від мене хочуть.

Я свого домігся. Мене визнали хворим і відправили в божевільню на Кульпаркові.

Зараз я сиджу коло вікна і милуюся зимовим парком. Падає дрібненький сніжок, каркають ворони, на мені чиста піжама, а на колінах – тарілка з манною кашею. Життя прекрасне.

Коли розвесніє, я попрошу санітарочку Олю вивести мене на прогулянку в сад. Я поводжу себе так чемно, що весь персонал не може надивуватися, як я міг раніше чинити такі страшні злочини. Дехто навіть каже, що я страждаю тільки тому, що zostався живий, от на мене одного й спихнули все.

Санітарочка Оля приносить мені цукерки, гладить по голові – та приказує:

– Такий молодий, такий гарний, а тяжко хворий!

Я пробую лизьнути її в руку, а вона ховає її за спину і сміється.

Санітарочка Оля скаже: «Він заслужив», – і виведе мене навесні прогулятися. На той час у мене під піжамою сховані будуть штани і сорочка, щоб перебратися.

– Дивися, щоб головний не помітив, – усміхнеться старша сестра до санітарочки Олі і відімкне двері.

Ми будемо йти повільно, дуже повільно, адже я за рік і ходити відвик. Санітарочка Оля триматиме мене попід руку і приказуватиме:

– Обережно, ямка... обережно, горбик...

Там, в глибині саду, за густими кущами я усміхнуся санітарочці Олі, візьму її обома руками за горло. Шийка у неї тоненька, лебедина. Хрящики легенько так хруснуть, і тіло її, маленьке і тендітне, повисне мені на руках.

Може, я поцілую її на прощання, а може, ні.

Хутенько перевдягнуся і, зіп'явшись на розлогу липу, опинюся на мурі.
Прощальний погляд на дім вар'ятів і – вітай мене, воле!

А поки що – зима. Я чемно жую свою кашу, а коли санітарочка Оля питає про добавку, я спритно лизькаю її долоню й кажу:

– Ги-ги-и!

1978

Кульпарків, або Ги-ги-и-2

1

Якщо вам ніколи не доводилося бувати в лікарні для божевільних на Кульпаркові, ви не можете вважати, що знаєте Львів. Бо Львів – то не тільки Кайзервальд, Личаків, Кривчиці, Погулянка, Замарстинів, Клепарів, Голоско. Це ще й Кульпарків. І якими ж мали бути львівські язики, що зуміли перемолоти давню назву цієї місцини Гольдбергоф на... Кульпарків!

Коли я починаю замислюватися, чому санаторій для вар'ятів ще з 1875 року збудували саме тут, а не на Клепарові, де заклад для людей без одної клепки був би якраз на місці, то все ж таки бачу глибоку у всьому цьому закономірність. Уже сам Пауль Гольдберг, який 1425 року заснував це поселення, мав щось у голові не в порядку поскладано. Але, що цікаво, ознаки свого божевілля він став проявляти саме з цієї пори, коли тут поселився. А спричинилися до цього величні дубові ліси, звідки цілими днями линуло меланхолійне кування зозуль. Хтось би його сприйняв так само байдуже, як і цокання дзигаря, але пан Гольдберг чомусь у тім куванні почав уловлювати якісь дивні сигнали. Азбуки Морзе тоді ще не існувало, але вже давньоєгипетські в'язні знали азбуку перестукування. Тому пан Гольдберг узяв чистий папір і почав старанно записувати кожне «ку-ку».

Стос паперів із записами невпинно ріс, а пан Гольдберг уже не встигав їх розшифровувати. Врешті змусив своїх слуг займатися кодуванням сигналів, а сам присвятився лише тлумаченню. Як на те, дурні слуги не могли збагнути своєї історичної місії і виконували повинність недбало. Пан Гольдберг відразу помітив, що розшифровані тексти втрачають свою залізну логіку, і одного дня порозганяв усю службу. Дружина з дітьми самі втекли. І zostався великий учений наодинці з зозулями.

Коли йому забракло паперу, почав писати на стінах, далі на книгах, на тарілках, на меблях, на яечній шкаралупі, на пелюстках рожі, на крильцях метеликів, на піску, на камінцях, на воді, ба навіть коли нічого не мав під рукою, писав на ногах, на животі... А зозулі кували й кували невпинно, вмовкаючи пізно восени, аби дати можливість єдиному посередникові між ними і людством розшифрувати дорогоцінні послання.

Так його, бідачку, і знайшли серед безлічі записів у геть побазграній хаті. Останні свої нотатки він робив уже кров'ю, коли чорнила забракло. А коли скінчився й червоний атрамент, Пауль Гольдберг віддав Богові душу.

З тих ото пір ві Львові кажуть на вар'ята «кукунамуні», оскільки «муня» – це мозок у говірці вуличних бенькартів.

Та що цікаво, ті кляті зозулі продовжували «діставати» й усіх інших власників помістя. Аж поки один дідич у 1588 році не вирубав цілих 600 дубів, щоби таким чином зменшити кількість пташви, що гніздилася там і в чих гніздах вилуплювалися зозулі. Але це мало допомогло, бо тепер зозулі кували і в гайках, і в садках. Сміливіші сідали на ганку, на даху, ба навіть на підвіконні. Зранку до вечора бідний дідич тільки й чув, що оте знавісніле кування, а вночі у снах йому ввижалися велетенські зозулі з кривавими дзьобами і довгими зміїними язиками.

З того всього він привіз на підводі до лісу гаківницю, наладував її шротом і бабахнув у розлогі корони дубів. Густа, мов рій мух, зграя пташок з галасом спурхнула в небо і закружляла понад головою. Та ще доки він устиг наладувати гаківницю вдруге, зозулі впали на нього і вкрили собою з голови до ніг.

Жалюгідна купка манаття і скарлючений обсмоктаний скелет – усе, що залишилося від діди́ча.

2

І ось настав такий відповідальний час, що мені довелося вдати зі себе вар'ята, аби уникнути караючої десниці правосуддя й потрапити у цей величезний пансіон. Жодна інша львівська дільниця не може похвалитися будівлею, котра б виросла до символу, і вже сама її назва говорила так багато.

Я побачив чудовий парк, у якому проростають тропічні рослини, співають райські птахи і розливають пахощі казкові квіти. А все чому? Та тому, що тут не тільки люди слабкі на голову, але і все довкола, піддавшись незбагненним флюїдам психотерапії, на місці чманіє і шаленіє. Вся ця рослинність, беручи заразливий приклад з пацієнтів, котрі вважають себе хто Наполеоном, а хто Юлієм Цезарем, так само не може стримати буйної своєї фантазії, і вже якийсь обшарпаний присохлий каштан починає дутися під баобаба, а рахітична ліщина корчить із себе бамбука, а лопухи виганяють свої стебла і листя до розмірів рододендрона. То як же придуркуватим горобцям не вдавати королівських папужок, а воронам не спробувати свого таланту в ролі фазанів?

Одне слово – Кульпарків. Тут геть усе дуріє з лікарями вкупі.

Наприклад, я помітив, що медичні сестри працюють у тих самих відділеннях багацько років, і їх практично ніколи не переводять до інших. І на мій погляд, від цього вони обов'язково повинні в якійсь мірі втрачати свою здорову індивідуальність. Адже за такого порядку речей середній медперсонал і хворі мовби сплавляються в одну велику родину. І людина,

котра працює з хворими протягом тривалого часу, сама піддається великому ризику психічного розладнання.

Коли одного разу їхнім пацієнтом став колишній головний лікар Кульпаркова, то ніхто особливо не дивувався. Така вже їхня доля – спочатку лікувати когось, а потім і самим лікуватися.

У моїй палаті були, крім мене, ще п'ятеро вар'ятів. Старший пан Місько Штунда з'їхав з глузду в час національного здвигу. В патріотичному пориві він записався геть до всіх організацій і партій, пошив собі купу мундирів і видавав себе за ветерана УСС, УПА, «Нахтігаль» і СС «Галичина» вкупі. Кількість москалів, яких він убив, росла щодня, і я мав підозру, що за кілька років вона перевищить населення Росії.

Його постійним опонентом у політичних баталіях був товариш Бураченков, якого потряс той самий національний здвиг. І тоді як Штунда ділився своїми спогадами про особисті зустрічі мало не зі всіма членами Центральної Ради, додаючи при тім нові деталі бою під Крутами, тов. Бураченков згадував Леніна, Крупську і Коллонтай, переконуючи, що з останньою мав роман.

Їхні дискусії могли тривати до пізньої ночі, а що я людина аполітична, то впросив, щоб мене перевели в іншу палату, де перебували тихі, але безнадійно хворі. Це мене влаштовувало. Більшість із них взагалі не проявляли жодних звихів. Пан Шопта, наприклад, любив завмирати у позі якого-небудь пам'ятника і стояти так годинами. У цей час йому можна було хоч кілок на голові тесати, а він навіть оком не мругне.

Одного дня на Кульпаркові зчинився страшенний рейвах. Кинулися мити й чистити геть усе, а хворих повбирали в чисті піжами. Ну, а коли на обід зупа виявилася теплою та ще й з масними плямами на поверхні, сумніви у мене зникли – має приїхати якась груба риба. Так воно й сталося. Кульпарків провідав пан бургомістр. Його супроводжувало парканайцять роззяв з Ратуші.

З-поміж хворих вибрано було півтора десятка якнайпристойніших дебілів і запроваджено до кімнати відпочинку. Зайве казати, що до тої славної когорти потрапив і я. Нам видали зовсім новенькі шахи, книжки і сказали, щоб ми розсілися за столами і робили вигляд, буцім то наш улюблений відпочинок.

Я й перед тим, заки вар'ятом став, у шахах нічого не тямив, то й зараз не брався. Книжка мене цікавила ще менше, бо називалася вона «Меліорація південних районів Полісся», і я став собі проти вікна, милуючись деревами.

Коли пана бургомистра запровадили сюди, то ніхто не кинув у нього шахівницю, ніхто навіть не засміявся. Всі сиділи дуже набурмосені й, насупивши брови, робили вигляд, ніби ніщо на світі їх так не цікавить, як шахи і книжки. Я подумав: якщо так далі піде, то гість не винесе зі своїх відвідин жодних цікавих споминів.

Але бургомістр, вислухавши лекцію про перспективи розвитку вітчизняної психіатрії, вирішив поспілкуватися з хворими особисто. Найбільше його

зацікавив дідок, що, обхопивши голову руками, наморщивши лоба, вчитувався в арифметику для другої класи. При цьому він ще закушував губи і голосно сопів.

– Як вас звати, прошу пана? – спитав високий гість.

Дідок підвів угору напружене обличчя, кольору кабачкової ікри, і випалив:

– Місько Штунда, мільдую слухняно.

– Дуже приємно. Пане Штунда, чи ви себе вважаєте вар'ятом?

– Чому ні? Я є чистої води вар'ят. Але спокійний. Я читав, жи в Україні на кожную сотню людей припадає іден вар'ят. Дивує мене, як вони того порахували, бо то, видите, часом тежко є визначити вар'ята. Візьмімо тих депутатів. Нині він чоловік як чоловік, а одного дня як бовкне щось коло мікрофону, то зараз видно, жи не має всіх вдома. Такого наговорит, що аби взяв докупити штирок з Кульпаркова, то так би не потрапили.

– Це дуже свідомий хворий, – втрутився головний лікар. – Він слухає всі засідання Верховної Ради і пізнає кожного депутата по голосу.

– Чим вас так зацікавила Верховна Рада? – здивувався бургомістр.

– То є справжній дім вар'ятів, – відповів дідок, а всі гості аж затряслися від реготу. – І я гадаю, аби вони менше пашталакали, треба би ім щодня клізми вставляти. Бо я все після клізми такий розморений і добрий-добрий... Я би тому Симоненкові власноручно двадцять літрів напампував.

– То ви патріот! – похвалив бургомістр.

– Аякже. Я вважаю, що кожен мусить Україну будувати на своєму місці. Ви – там, а ми тут – на Кульпаркові.

– Чи ви маєте, пане Штунда, якесь прохання, яке б я міг задовольнити?

– Чому не? Маю.

Всі лікарі відразу насторожилися і презирнулися, а дідок вів далі:

– Просив би-м пана бургомістра, аби прислали нам синьо-жовті прапори. Бо коли яке свято, то в цілому місті вивішують прапори, тільки в нашій Кульпаркові не вивішують. Та й щоби мене настановили головним прапороносцем на всю лікарню.

Бургомістр змахнув сльозу і потис дідові руку.

– Ви є ширій українець. Якби всі українці були такими вар'ятами, як ви, пане Штунда, Україна вже була б супердержавою. Але, може б, вам хотілось виписатися звідси, то скажіть.

– Ні, пане бургомістр. Тут мені добре. Годують, обпирають. А вдома я навіть радіва не маю, аби Верховну Раду слухати.

Готовність бургомістра посприяти, щоб із божевільні виписали, мене зацікавила. Я збагнув, що такого шансу пропускати не можна, і, ставши на крісло, почав у повен голос співати національний гімн. Гості й лікарі від несподіванки отетеріли і зробили мудрі пики. Інтелігентна частина вар'ятів підвелася і з острахом ворушила губами. Решта завмерла, увібравши голови в плечі. Один ідіот пустив з переляку під крісло струмочок. Пан бургомістр світився блаженною усмішкою. Я відспівав цілий гімн від початку до кінця з додатком ще кількох маловідомих куплетів. Коли оплески вляглися, я спитав:

- Пане бургомістр, чи багато ви зустрічали нормальних людей, котрі здатні були б відспівати весь гімн без жодної помилки?

- М-м-м... таких, що знають геть увесь гімн, дуже мало.

- А скільки, ви гадаєте, назбирається цих унікумів на цілу Україну?

Бургомістр замислився.

- Може, з десяток.

- О! Видите! І один із цих вибраних перебуває в божевільні! - патетично виголосив я. - Спитайте мене, за що!

- За що? - слухняно спитав пан бургомістр.

- За те тільки, що мене було запідозрено в скоєнні злочинів, котрих ніхто не зумів довести.

- Це правда? - звернувся він до лікарів.

- Хворий потрапив до нас після черепно-мозкової травми і два місяці перебував у стані важкого психічного розладу, ів лише з рук, мимрив щось нерозбірливе. Єдиною ознакою, що це мисляча істота, було те, що він справно просився в туалет і не обминав жодної можливості задирати халати санітарок. Але останнього місяця відбулися значні зміни. Хворий практично вже нічим не відрізняється від нормальних людей, що позитивно свідчить про розквіт психіатрії на місцях, - виголосив головний лікар.

- Браво! - захоплено вигукнув бургомістр. - Але навіщо ж його досі тримають у лікарні?

- Річ у тому, що його було звинувачено в жаклих злочинах. Він та його родина провадили кнайпу, в якій годували постояльців різним свинством, від чого ті давали дуба, а потім їх переробляли на шинки, сальцесони, шпондерки, кишки і таке інше. Однак, оскільки вся родина, крім нього, загинула під час штурму їхньої кнайпи муніципалами, а речові докази разом із кнайпою згоріли, то все це зосталося на стадії підозри.

Пан бургомістр уважно подивився на мене.

- Важко повірити, що людина з таким інтелігентним виглядом могла творити щось подібне. Скажіть, чи вважаєте ви себе здоровим?

– Так. Тутешні лікарі творять дива. Шкода, що в Україні так мало знають про наш Кульпарків.

– І чим ви займетесь, коли покинете ці стіни?

– Я мрію вступити до медичного інституту, вивчитися на психіатра і повернутися назад на Кульпарків, щоб якнайбільше вар'ятів стало щирими патріотами нашої Вітчизни!

Цими словами я викликав сльози розчулення у цілої депутації. А той прибацаний, що націняв на підлогу, заліз під стіл і став витирати сліди свого гріха книжкою «Хімія в побуті».

– Панове! – звернувся бургомістр до лікарів. – Саме таких людей потребує наша багатостраждальна ненька!

І потиснув мені руку.

Санітарки тулили мокрі хустинки до носа і кліпали очима.

Після цього пан бургомістр обвів радісним поглядом усіх присутніх вар'ятів і сказав ще раз:

– Панове! – Так до нас ще ніхто не звертався. – Панове! Наближається вирішальний день: бути чи не бути нашій неньці Україні. І день цей настане післязавтра. В неділю весь свідомий народ у єдиному пориві кине свій голос за своїх обранців. Усі на вибори! – таким є гасло кожного патріота, і я звертаюся до вас, тих, хто волею долі вирваний із щоденного виру життя. Ви все ще залишаєтеся громадянами України, а тому повинні виконати свій священний обов'язок. У неділю сюди приїде телебачення і зарубіжні спостерігачі. Вам надається висока честь відкрити в себе виборчу дільницю.

Оця промова дещо ошелешила лікарів.

– Знаєте, пане бургомістр, – сказав головний лікар, – у нас тут ніколи дільниці не було... Ми для цього не маємо жодних умов.

– А це тому, що раніше їх за людей не мали! – радісно проголосив бургомістр. – А я в них вірю, як у самого себе. Нинішній і завтрашній день можете з успіхом присвятити впорядкуванню дільниці. Слава Україні! – гукнув він на прощання і покинув нас.

Відпровадивши гостей, стурбовані лікарі повернулися до читальні:

– Всі хворі вільні, крім вас, пане Штунда, і вас, – тицьнув у мене пальцем головний, а за хвилю продовжив: – Маємо неабияку проблему. Наша лічниця якось не пристосована для святкових подій. Мусимо подумати, як її оздобити.

– Тепер така хвиля по цілій Галичині, щоби ставити всюди пам'ятники і вішати портрети, – сказав пан Гольцман, спеціаліст з жіночих хворіб.

Недавно він запустив козацькі вуса і почав учить українську мову. – А ми мусимо бути на хвилі, інакше нас змиє...

– Воно то так, – зітхнув головний, – але в нашому закладі будь-який портрет виглядатиме, як насміх. Повісимо Шевченка – прийде УНСО і наб'є нам писки, повісимо Хмельницького – те саме нам зробить УНА.

– Треба когось не такого значного вішати, – сказав доктор Філюсь. – Може Марка Вовчка?

– Ой, ні! – скрикнув головний. – Тоді будемо мати справу з Союзом Українок.

– Певно ліпше б якогось політичного діяча повісити, – сказав я.

– І щоби був трохи пришепелуватий, – доповнив Штунда. – Бо інакше не буде сюди пасувати.

Тоді всі почали думати, хто в нас трохи вар'ят, а трохи політик.

– Мені здається, що таких дуже багато, і можна сміливо замовляти цілу галерею, – сказав головний.

– Зачекайте! – ляснув себе в чоло доктор Філюсь. – Та в нас же лікувався депутат Цвібак!

Усіх враз пересмикнуло, наче від струму.

– Боже мій! – закотив очі Штунда. – Сам пан Цвібак! Гроза комуняків! Тут! У цих стінах!

– Чудово! – втішився головний. – Повісимо портрет Цвібака. Народ його любить. Десь у нас має бути його фотографія. Жіноче відділення настриже витинанки, стрічки, прапорці і почепить гірлянди. А крім того розучить виконання національного гімну. І все це під вашим чутливим керуванням, Влодзю, – тицьнув він пальцем у мене.

– Нам конче бракує якогось пам'ятника, – сказав я. – Пам'ятник перед входом до лікарні справив би на телевізію фантастичне враження.

– Гм... Маєте рацію, – кивнув головний. – Взагалі в нас десь валяється дівчина з веслом. Але без голови.

– Є вихід, – продовжив я. – Можна поставити живого пам'ятника. В моїй палаті є такий Шопта. Його улюблене заняття – завмерти в якійсь театральній позі.

– А-а, знаю. Він же отак може стояти цілими годинами. Але кого б він мав зображати?

– Та ж того самого депутата Цвібака! В чорному гарнітурі, при краватці і в напуцованих мештах. Тоді всі побачать, які великі люди виходять із цих стін.

- Стривайте, - втрутився пан Гольцман. - Наскільки я пригадую, депутат Цвібак був невисокого зросту... Щось біля метра шістдесят...

- Метр п'ятдесят вісім, - уточнила санітарка Оля.

- Одним словом, метр з капелюхом, - сказав пан Гольцман. - А наш Шопта - це двометровий бицюра з кабанячою головою.

- Ну і що? - стелюч плечима пан Філюсь. - То не є проблема. Ленін і Сталін так само були курдуплями, а ми на постаментах виділи мурових хлопів. Скульптура - це теж мистецтво, яке покликане прикрашати нашу задрипану дійсність.

- Воно то так, але де ми для такого циклопа знайдемо костюм?

- А чому б йому не стояти в класичній позі? - підказала Оля. - Я маю на увазі римську тогу. Як у Цезаря.

- О! Власне! - втішився пан Філюсь. - Він буде стояти загорнутий у простираadlo, з миртовим віночком на голові. Ліва рука біля грудей, а в правій - сувій паперу. Як то ми бачимо на античних скульптурах.

- Маю одне уточнення, - сказав пан Гольцман. - То має бути не просто свистик паперу. Він щось має означати. В нашому випадку нехай то буде історія хвороби.

- Все це чудово, - кивав головою головний. - Але у нас ще мають бути на виборчій ділянці кабінки зі скриньками для бюлетенів. Бюлетені - дурниця, самі намалюєм. А от скринька і кабіна...

- Пане доктор, - засяяв радісно Штунда. - На задвірку є наш старий дерев'яний кльозет, котрий має якраз дві кабінки. Ніхто до него вже не ходє і він дурно стоїт. Я би-м го помалював на синьо-жовто, почепив би-м прапирці і була би перша кляса. І скриньки вже не треба, бо в тім кльозеті є дві дзюрки у формі серця, куди дуже зручно опускати бюлетені.

Після цього кожен дістав свою ділянку праці і нарада закінчилась. Я подався до жіночого відділення, куди моя душа давно вже рвалася за нестримним покликом тіла.

3

Частина жінок, що лікуються на Кульпаркові, - це перестарілі пантофлі, котрі не пам'ятають, як їх звати і в якому напрямку міститься кльозет. Інші мають на своєму дубовому писку намальоване приречення на вічний життєвий кайф і не розлучаються з ним до скону.

Я обійшов їхні палати і зі смутком визначив, що для хорової капели можна відібрати не більше десяти молодичок. У цих принаймні були симпатичні обличчя.

- Виділіть для мене покій, де я спокійно зможу прослуховувати хористок, - попросив я санітарку Олю, котра мене супроводжувала. - А почнемо з оцієї,

- показав я на одну гарненьку панночку з відсутнім поглядом. - Який у неї діагноз?

- Dementia praecox.

- Перепрошую?

- Вона уколошкала свого чоловіка і на цьому суттєвому пункті на даху в неї розповзлася черепиця.

- Нічого. Аби комин був теплий, а я вже сажу протру.

- Що-що ви сказали? - не второпала санітарка.

Я збагнув, що, захопившись привабами молодички, бовкнув зайве.

- Я маю на увазі її горло. Його треба прочистити. А вже після цього вчити співу.

- О, її вчити не треба. Вона й так чудово співає.

- Тоді я навчу її слів. Де ми можемо спокійно попрацювати?

- Тут є одна порожня палата.

- Чудово. Одне лише прохання - стежте, щоб ніхто мені не заважав.

Я завів молодичку в палату, і, не довго мудохаючись, розщіпнув халатика, щоби прискіпливим оком обстежити альпійський пейзаж.

- Мене цікавить діафрагма, - сказав я, обмацуючи повні налиті перса.

Мій погляд ковзнув нижче: живіт був надійно запакований в рожеві панталони. Востаннє такі самі я бачив на своїй покійній бабці, коли її на той світ споряджали. Стягнув я з неї цей лікарняний інвентар і зрозумів, що око маю набите - все було на місці, як книжка пише, навіть більше.

Далі вже не залишалося мені нічого іншого, як покласти її до ліжка. Панночка не опиралася, а тільки щось невиразне муркотіла, весь час усміхаючись. Я й так не дуже любив, аби мені баба в ліжку пашталакала, і такий стан справи цілковито задовольняв. Звичайно, було б куди ліпше, аби оця одаліска взагалі виявилася німою, але така вже наша хлопська доля, що ніколи не передбачиш, який гандж вигулькне в обранці твого серця.

Головне, що мені подобалося, це виразне вдоволення тої вар'ятки від любощів. Вона й очі заковувала і язика вистромляла і мукала, мов корова, котру забарилися видоїти. Перед самим завершенням процедури я на секунду завагався, чи не варто вискочити завчасу, але помислив собі, що яке мені діло - завагітніє вона чи ні, коли вже за місяць-два по мені й сліду тут не залишиться. Ну, ошасливлю я цей світ на ще одного придурка - хай собі голову мастять. І от, коли вже я ось-ось мав її напампувати безцінним коктейлем своїх секретів, зненацька ця безнадійна дурепа, в черепку якої, здавалося, не лишилось ані краплі олії, з-під мене штудерно висковзнула, і все, що я старанно накопичив за три місяці тюремного слідства, комісій

і лікарняного режиму, вистрілило туди, де могло запліднити хіба що тарганів.

Я не знаю, що за вар'яти працюють в медичній комісії, коли вони повірили в безнадійне божевілля цієї зозульки.

– Ну, що? – засміявся я. – Може, не будемо вдавати з себе причмелених? Я ж бачу, що ти маєш не менше здорового глузду, ніж я.

– А я вже й не збираюся вдавати. Мені так сподобалося те, що ти зі мною зробив, що я тепер від тебе не відстану.

Люблю мудрих бабів.

Вдягаючись, вона спитала, як мене звуть.

– Влодзьо, – сказав я. – Моїй родині не повелосся, і вся вона вигинула. Доля на мене поклала важко спокутувати всі їхні гріхи. А тебе як звати?

Її звали Ганулькою, і мала вона дев'ятнадцять літ.

– І давно ти тут лікуєшся? – поцікавився я.

– Вже півроку. Але скоро мене випишуть.

– Випишуть? І ти вернешся додому?

– Аякже. На поруки батьків. Я по чоловікові дістала такий-сякий спадок. От вони й заплатили кому треба.

– Розкажи мені, як ти овдовіла.

– Спочатку я тобі оповім, як віддалася за того бузувіра. Мої батьки займаються дуже поважним бізнесом. Мама робить аборти, а тато – горілку.

– То ти маєш золотих батьків! – зрадів я за неї. – Твоя мама гінеколог?

– Звідки? Моя мама скінчила штири класи і не вірить, що земля є кругла. Але вона має делікатні руки і робить аборти навіть на дев'ятому місяці.

– Зачекай, Ганульцю, – труснув я головою. – Я є вар'ят, але не настільки, щоби не знати про дев'ятий місяць. Який тоді може бути аборт?

– Ну який – звичайний. Коли хтось не хоче родити, то робить собі шкробанку. А як при тім можна вишкребти цілу дитину – то є проблема пацієнтки, а не моєї мами. Мама на то дивиться зимно. Робить свою справу, а всі незаконні плоди кохання віддає нашому сусіді. Тут нам із сусідою дуже пофортунило, бо він працює на цвинтарі старшим гробарем. От він тих янгеликів ховає, ще й над ними отченаш відспіває.

– Ага... Ну-ну, далі... – наставив я вуха, бо люблю я людей, котрі киплять творчою енергією.

– Тато мій робив горілку зі всього, що під руку попало, а коли якось нічого ліпшого не знайшов, то вигнав з лайна.

Я відразу аж очима блиснув:

– Яке ж це мені рідне! Та ж моя родина так само гнала самограй з коров'ячих млинців, конячих пампуків і курячих галушок. Але щоб таки-так з лайна?! Цього ми не додумалися.

– Бо татові кізяків забракло. Ну, от він потім той самогон через мамині майталеси проціджував, додавав туди глюкози, марганцю, сипав карбідом і виходила горілка, як сльоза. Але треба було її ще файно запакувати, аби продати дорожче. І висватав мені тато одного хлопця, котрий на горілчанім заводі електриком робив. Татові конче треба було мати корки і наліпки. Але тато не сказав мені, що то є запропаший пияцюр. І от коли він напивався і ліз до мене з обіймами, я тікала до батьків. А коли тато його випихав за двері, то погрожував, що засадить нас до цюпи. Тоді ми задумалися і побачили, що іншої ради нема. Бо колись та свинюка зіправді заявить на нас, і плакала вся наша праця. Одного разу, коли він припхався до батьків, тато вмовив його сісти за стіл і підпоїв так, що той звалився без задніх ніг. Потім ми його поклали на тачку і завезли до сусіда. Той тільки глянув і тяжко зітхнув: «Нічого собі вишкребок! Покажіть мені ту піхву, з якої це чудо вилізло! Та й ще в гарнітурі і в мештах». Мій тато його заспокоїв: «Не переживайте. Я вам заплачу». «Та добре, – каже сусід, – жи я бачу, що тому абортів не дев'ять місяців, а тільки тридцять разів по дев'ять». «А ми вам заплатимо за кожен місяць окремо». На тім і зійшлися, і гробар завіз мого п'яницю на цвинтар та й поклав коло якоїсь старої дрімби.

– Так-таки живцем і поховав? – перепитав я.

– А хіба та свинюка вартувала ліпшої долі?

– Правду кажеш. Але за що тебе сюди запроторили?

– Бо його родина почала грандувати, де пропала їхня дитина. Свекор прийшов до нас і сказав, що все про нас знає і коли ми не скажемо, де його син, то піде в міліцію. Що було робити? Моя мама вдарила його по голові пательнею.

– І ви знову завезли тачку до сусіда?

– Ні. Спочатку тато пішов і сказав гробареві, аби той забрав від нас тачку і те, що в тачці. А той спитав: «Але скажіть ми правду: чи то є немовля?» «Так, – сказав мій тато. – Вже немовля. І то таке, що нігди рота не розкриє. Або що?» «Та нічого, – каже гробар. – Бо той ваш попередній аборт дуже вже матюкався, як я його глиною засипав. Чи цей не такий самий буде?» «Не. Того разу писка вже не розкриє». Гробар сказав, що як стемніє, то забере. Але тим часом свекруха пішла шукати свого чоловіка і влетіла нам до хати, якраз коли ми свекора клали в тачку. Ми не встигли зашкочити, як вона вилетіла на вулицю, репетуючи, мов дурна. Ну і таки привела міліцію. Ми з батьками домовилися, що вони все на мене звалять, бо я ж таки молода, а щоб не витягли з мене, куди мій чоловік

подівся, я прикинулася вар'яткою. Батьки на якийсь час мусили згорнути наш бізнес і перечекати. Але скоро все стане на свої місця.

Мені її оповідь припала до душі, і я зрозумів, що нарешті натрапив на своє щастя.

З десяти молодичок, які претендували на хористок лише завдяки своєму пристойному вигляду, одна Ганулька могла співати. Решта здатна була хіба ворухити губами.

– Хор у піжамах справляє сумне враження, – сказав я Ганульці суботнього ранку.

– Давай з простирадел поробимо для них грецькі туніки, – запропонувала Ганулька.

– Добре, це я покладаю на тебе. А що ви заспіваете? Крім національного гімну.

– Може, «І шумить, і гуде»?

– Ну ти ж їх навчи бодай приспів, якщо вже всієї пісні вони не запам'ятають.

Ганулька зайнялася хористками, а я подався роззирнутися, як кипить робота.

Жіночий відділ, захопившись витинанням гірлянд, порізав усі фіранки і штори і почав витинати прапорці з власних піжам. Ледве вдалося ініціативу зупинити.

В коридорі на стіні вивісили для оглядин портрет депутата Цвібака. Близнюки-дауни – автори шедевр – стояли поруч, побравшись за руки. За зразок їм дісталася світлина з історії хвороби. Пан Цвібак був зображений у розщипнутій до пупа піжамі та ще й обмакогонений ручною машинкою. Затуманілий погляд славного депутата не кликав ані вперед, ані назад. Ніхто від близнюків, чие національне походження було вельми темним, не чекав такого яскраво вираженого патріотизму: піжама пана Цвібака мала синьо-жовті смуги.

– Це знахідка! – похвалив доктор Філюсь. – У ті важкі колоніальні часи, коли вся наша країна умлівала під кирзаками окупантів, ми – щирі українські психіатри і пацієнти – вихлюпували свій гнівний протест у вигляді синьо-жовтих піжам. Тепер усі побачать, де кувалися ключі нашої незалежності.

– М-м-м... е-е... – задумався пан Гольцман. – Мене турбує його погляд. В його очах нема... як би це сказати...

– Нема вогню? – здогадався пан Філюсь.

– Еге... Якийсь туман в очах... Чим ми кололи хворого Цвібака?

– Цими... ну, як його... – наморщила чоло санітарка Оля.

– А-а, ну то не дивно, – кивнув пан Гольцман. – Тому й нема вогню.

Братики-дауни кивали голівками, скалячи зуби.

– Як ім тепер витлумачити, що від них вимагається? – замислився пан Філюсь.

– Дуже просто, – сказала санітарка, – вони цілком ручні. Коли з ними по-хорошому, вони дуже чемні. А я з ними по-хорошому. Ось дивіться.

Вона підійшла до братиків і погладила їх по мармизах.

– Любі мої, в очах має бути вогонь! Спалах! Іскра! Фух! Фух! Розумієте? Це ж герой! Він пориває маси у наше з вами світле завтра. А тут – затурканий, пригноблений пацієнт. Дайте йому іскру в очах, і він оживе!

Близнюки визнали її рацію ритмічним потрясанням голів.

Трохи далі біля дзеркала ми побачили Шопту, який працював над образом депутата Цвібака. Шопта був закутаний у простирадло, мов римський патрицій. Збоку це виглядало на вправи кунг-фу. З тим, що після кожного різкого руху Шопта завмирав і уважно приглядався в дзеркало.

– Ціле щастя, що він нічого не знає про карате, – сказав пан Гольцман. – Такий би міг стіну проламати.

Тим часом Місько Штунда тяжко працював над оздобленням самої виборчої дільниці. Сюди вже притарабанили старого дерев'яного кльозета, обклеїли його білим папером і вивели напис «кабіни для голосування». А нижче красувалися віршовані творіння тутешніх пацієнтів.

«Тут кується наша доля –
України слава й воля».

«Заходь сюди в ранковий час,
Лиш не сідай на дзюрку,
І не роби мені ковбас,
А голосуй, придурку!»

«Стій, хто вар'ят! Зупинись!
Голосуй завзято!
Україна – мати нам!
А Кульпарків – тато!»

В одному з кутів зайняв свій пост товариш Бураченков. Він стояв з червоним прапором під транспарантом.

– Це наша опозиція, – пояснив Штунда.

– Він що, лаштується агітувати під час виборів? – спитав пан Філюсь. – Не має права.

- Воно то так, - погодився Штунда, - але ж комісія побачить, яка в нас демократія. А то вийде, що вар'ятом може бути лише свідомий українець. Це викривлення дійсності. І ще одне. Нам бракує буфету. Знаєте, на виборчих дільницях має бути буфет.

- І чим ви збираєтесь торгувати в тому буфеті?

- Не торгувати, а пригощати кожного, хто проголосував. Поставимо стіл з канапками і баняк узвару. І шлюс.

- А то з чого ви гадаєте ті канапки робити? - здивувався пан Філюсь. - Ви ще, чого доброго, зажадаєте ковбас, шинок і сальцесонів?

- Ні-ні, Боже борони! Ми канапки зробимо з манною кашею, з бурячками, з морквою, з горохом. Як той казав - чим кухня багата.

- Да-а, то вже легше, - зітхнули лікарі. - Робіть собі буфет... Тільки... як то буде виглядало... канапка з манною кашею...

- Не переживайте, - палав ентузіазмом Штунда, - я на то майстер перша кляса.

- Що-що? На що ви натякаєте?

- Дуже просто. На плястерках буряка малюю білі очка, і прошу дуже - ковбаса «московська». З плястерків моркви вийде «докторська». А манна каша, зварена на буряках і моркві, виглядатиме, як червона ікра. Всі продукти - природного походження плюс власні секреції. Жодної шкоди для здоров'я. А до всього цього - таця з зеленню петрушки, селери, кропу...

Пан Гольцман узяв Штунду під руку і спитав стишеним голосом:

- Зелень... Звідки ви візьмете зелень?

Так само стишено Штунда відповів:

- Не переживайте. Вся зелень так само природного походження. Спритність рук і жодного шахрайства. У нас тут є такий спеціаліст з витинанок. Може в три секунди вирізати з газети ваш портрет. А нарізати з кульбаби і подорожника листя петрушки чи кропу - йому раз плюнути. Зате подумайте, як буде вражена висока комісія, побачивши такий стіл!

Обличчя лікарів зблиснули радістю.

- Пане Штунда, - сказав Філюсь, - ви вартуєте кращої долі. Зайдіть до мене ввечері на келишок дистильованої води.

- З великою приємністю, пане дохтор. Але я ще не скінчив. В буфеті ще буде шампанське.

- О, Боже! - вжахнулися лікарі. - Ви нас обдерете до нитки!

- Ні-ні, ви не те подумали. Шампанське я виготовляю власноручно. Маю чудову рецепту: чай з карбідом. Потребую тільки десять порожніх пляшок з корками.

- Я завше казав, що земля наша повниться талантами! - вигукнув пан Гольцман.

- Я подумав про одну проблему, - сказав пан Філюсь. - Коли хворі почнуть заходити у ці ваші кабіни для голосування, у них може прокинутись здоровий інстинкт. У нас є різні пацієнти. Що буде, коли хтось із них сяде справляти потребу?

- Я про це вже подумав. Там під сподом буде моя людина з шприхою. І щойно хтось захоче всістися, то враз дістане шприхою в самі... знаєте, куди.

Пан Штунда мав рецепти на всі життєві випадки. Коли лікарі розійшлися, він підійшов до мене:

- Влодзю, я тут вирішив організувати невеличку концертну програму. Покажемо фінальний акт «Вотелло», танець маленьких лебедів і кілька пісень. Вотеллом буду я, на Диздимону вмовив Гафійку, жи на кухні бульбу чистит. Але, видиш, слів я не пам'ятаю, а тут нема тої книжки. Може, ти пригадаеш, що там той Вотелло Диздимоні казав?

- Казав, щоб призналася, чи спала з тим, як його...

- З Яськом. То я пам'ятаю. Але що на то Диздимона?

- Жи спала, але тільки іден раз.

- А то стерва! Так я і думав! Після того він її дусит?

- Так, але вкінці вона ще співає, - пригадував я.

- О, власне! Напівзадушена! То не дурний хлоп писав. Я ті, Влодзю, вповім, жи я на тім дуже добре розуміюсь. Коли я дусив свою жінку, вона обзивала мене різними поганими словами. І не стрималася ані на мент! Я їй кажу: мовчи, холеро, бо ті задушу. Ну і таки мусив. Така була з неї вредна баба.

- Я думаю собі, чого ви за того Вотелло взяли. А то все з життя.

- Так, Влодзю, я пережив багацько.

- Але, пане Штунда, де ви взяли малесеньких лебедів?

- Маю шість дистрофіків. На людей вони вже не подібні, але лебеді з них - перша кляса. Ага, ту в нас є ще один вар'ят, добре співає, але не знати, якою мовою. Може б, ти його переслухав, бо не знаю, чи варто випускати на сцену.

- Ну і де він?

- Ходи в сусідню палату. Я їх там загнав слова вчити.

В палаті з десяток хворих вгризалися в якісь клапті паперу. Штунда підкликав високого худого чоловіка і сказав до нього:

– То є Влодзьо, відповідальний за культурну програму, вийдіть собі до парку, бо тут такий галас, що годі говорити.

Ми вийшли в парк, сіли на лавці, і я спитав:

– Що то за пісня, яку ви співаєте?

– Це наш національний гімн.

– Ваш? Особисто?

– Ні, мого народу.

– Ага, то ви представник національної меншини?

– Я представник великого народу. Я прибув з планети Бездрик і вже п'ять літ мучуся у цьому вашому Кульпаркові.

Мені все стало зрозуміло. У нас тут є різні особистості. Є просто Марія, апостол Павло і навіть Сергій Головатий. Чому б мало забракнути якогось Бездрика?

– Я знаю, що ви думаєте, – сказав він. – Але ви помиляєтесь. Я справді прибув сюди звідти, – він тицьнув пальцем у небо. – І повернуся туди.

– Всі там будемо коли-небудь, – хитнув я головою.

– Влодзьо, я вам вірю, ви не є божевільний. Я давно за вами стежу! Вирятуйте мене звідси, і я віддячу. Я маю дивовижні властивості: можу лікувати людей, ба навіть воскресати із мертвих.

Напевно, я подивився на нього трохи дикувато. Тоді він встав, роззирнувся і сказав:

– Зараз я вам доведу. Злапайте мені щось... Щось живе – муху, метелика...

– Де я вам тут буду бігав по парку і лапав мух! Це вам не палата.

Я ліниво покрутив головою і побачив метелика, який сонно стирчав на стеблі квітки. Я впіймав його і приніс тому диваку.

– Обірвіть йому крила.

Колись у дитинстві я бавився цим залюбки, але зараз це справило для мене мало приємності. Проте я слухняно позбавив бідолашного метелика крил і поклав на лавку.

– Тепер розчавіть йому голову.

– Та ви що гадаєте собі? Що я садист?

– Добре, тоді це зроблю я.

І він узяв камінчик, роздушив метеликові голівку й почекав, доки той не перестане вовтузитися.

– Тепер ви бачите, що він мертвий, правда? Бачите?

– Ну, бачу.

Він втупився в метелика своїм поглядом і завмер непорушно, затамувавши подих.

Я зустрічав тут різних вар'ятів. Одні пророчили майбутнє, інші бачили крізь стіни, ще інші могли впливати на міжнародну розрядку силою своєї думки. Мене вже нічим не здивуєш. Я спокійно дивився на метелика.

Але поволі цей спокій зник. На моїх очах розчавлена голівка метелика поворушила вусиками, а за мить уже він і лапками дригав. Та найдивніше було попереду: на спині в метелика почали відростати крила, а голівка поволі набрала нормального вигляду. Ще секунда, і комаха злетіла в повітря.

Що б ви помислили на моєму місці? Я вирішив, що коли вже конче хтось із нас двох має бути божевільним, чому не я? Хіба здоровій людині може подібне привидітися?

– Тепер ви не вірите своїм очам, правда?

– Може, ви фокусник?

– Називайте це як завгодно. Я хочу вирватися звідси.

Я подумав, що в майбутньому можна було б на цьому ділі незле заробити, і погодився йому допомогти.

4

У день виборів Кульпарків майорів прапорами і цвів гірляндами.

Пан Штунда, який мав зображати пам'ятник славного депутата Цвібака, вже стояв на постаменті, загорнутий в простирадло, мов Юлій Цезар. Для урочистого відкриття його покрили полотном, звідки стирчала тільки його рука з історією хвороби в жмені. На помості зайняв свою позицію жіночий хор у грецьких туніках. По краях його стало двоє вар'ятів з барабанами і двоє з піонерськими горнами.

Коли брама Кульпаркова відчинилася, і в'їхало кілька автомобілів, гучно забили барабани і зарипіли горни. Ледве їх вдалося спинити. З машин вигулькнула вся міська влада і ще купа якихось представників. Мурашки побігли по спині лікарям, й медики почали поправляти на собі халати.

Висока делегація наблизилася до помосту, і хор почав співати гімн. Як на біду, Ганулька навчила їх одразу двох пісень, і ті вар'ятки усе змішали до купи. Після першого рядка гімну пролунало «І шумить, і гуде, дрібен дощик паде!», а після другого «А хто ж мене, молодого, та й додому заведе?» При цьому дівки ще й пританцьовували. Туніки, однаке, для танців не були розраховані і посповзали, оголивши перса, котрі стрибали на очах ошелешеної делегації. Видовище було фантастичне. А коли хористки почали підкидати дотори ноги, всім глядачам забило подих.

Головний лікар, рятуючи ситуацію, вибіг на поміст і почав виголошувати святкову промову. Хористок хутенько стягли зі сцени.

– Шановна громадо! Ми – українські психіатри, хворі на голову та інші щирі патріоти нашої неньки, зустрічаємо цей день значними здобутками. Українська психіатрія вийшла на нові, незнані ще рубежі. Ми повертаємо для народу його блудних синів і дочок, звар'йованих в часи колоніалізму. За звітний період Кульпарків виростив гідну зміну нашому суспільству. У нас куються кадри нової держави. В зв'язку з тим, що кількість божевільних невпинно зростає, населення Кульпарківської лічниці мріє про статус автономної республіки зі своїм парламентом і президентом. З цією метою ми плануємо провести з'їзд божевільних України й діаспори. Вар'яти українського походження! Єднайтеся під прапор президента Цвібака!

Бургомістр якимось дивно зиркнув на Цвібака, але теж двічі плеснув у долоні, коли депутата виштовхнули на поміст.

– Я до глибини душі зворушений тим, що Кульпарків мене пам'ятає. Я провів тут найкращі роки свого життя. Адже тільки тут міг як належить відпочити, розслабитися і ні про що вже не думати. Як мені тепер цього бракує! Але на заклик Кульпаркова я готовий повести вас у світле завтра. Дешевої ковбаси не обіцяю, цукерок теж. Зате ви будете мати різнобарвні піжами! Першим своїм декретом я скасуую ці ненависні заштрики!

Гроове «ура!» з вуст усіх пацієнтів перелякало ворон на деревах, і ті шугнули в небо.

– Я буду боротися за те, щоб вар'ятам надали рівні права з рештою населення. Вар'яти теж повинні посідати відповідні пости і вчитися керувати країною. Окремі одиниці вже прорвалися у верхні ешелони влади. Але їх вкрай мало. А найгірше те, що вони змушені вдавати з себе людей при здоровому глузді.

Цвібака змінив бургомістр.

– Панове! Мені здається, що ми у своїй ейфорії задалеко зайшли. Одним подавай Крим, іншим Донбас, а вам Кульпарків! Навіщо вам відокремлюватися? Адже бути вар'ятом – це почесно. Це так само, як бути відомим артистом. Ідеш вулицею, і всі на тебе звертають увагу, всі озираються, бо ти вар'ят. Пан Цвібак обіцяв боротися за проникнення вар'ятів в урядові структури. Це похвально. Але головне тут не переборшити. Бо в окремих міністерствах і партіях божевільні явно переважають. Це видно й по телебаченню. Чимало у кого вже на обличчі написано, що він працює не на Україну, а на Кульпарків. А в економіці – там уже одна тільки ваша агентура. І тому жалітися на утискування прав

нема чого. Деколи мені самому робиться прикро, і я запитую: мамо, чому я не вар'ят? Тоді б я не протирав штани у Ратуші, а керував би промисловістю. А тепер я хочу надати слово представникові Спілки українських вар'ятів Америки.

Представник мав напрасовані штани і напуцовані мешти. І це виразно виділяло його з-поміж наших.

– Шановні пані й панове! Ми – українські вар'яти Америки – чуємося пригнобленими муринами. Ми не маємо таких прав, як ви, бо нас не пускають до влади. Ми не можемо пробиватися до парламенту. А тому ми рішили вертатися в Україну. Ми принесемо із собою наш американський досвід. Перше, що ми зробимо, – складемо списки всіх вар'ятів України, аби нарід знав своїх героїв. Тоді вони побачать, яка ми сила! На закінчення скажу, жи ми вам привезли гуманітарну допомогу. Сто пачок зі заштриками. А ще велику паку гамівних сорочок, які розшили хрестиком наші вар'ятки в Америці. Носіть і штрикайтеся на здоров'я!

Після американця зійшов на сцену Штунда.

– Панове! Зараз відбудеться урочисте відкриття пам'ятника славному синові Кульпаркова, борцю за незалежність і різнобарвні піжами, панові Цвібаку! Гурра!

Під гучний бій барабанів з пам'ятника здерли полотно, але зробили це так поспішно, що разом з полотном потягли й те простирадло, в яке був замотаний пан Шопта. А відтак перед глядачами явився голий волохатий хлоп з переляканими очима. Як йому вдалося при цьому не зробити жодного руху, важко сказати.

Головний лікар пояснив делегації, що пам'ятник вирішили поставити в античному стилі. Без одягу.

– Оригінально, – погодився бургомістр. – Але я б собі не бажав подібного пам'ятника. Чи не стануть ваші пацієнти від споглядання на цей пам'ятник відчувати збудження?

– А ми після свята знову його полотном накриємо.

Тим часом Штунда оголосив танець маленьких лебедів, і на сцену вискочило шість розмальованих дистрофіків. Коли вони підстрибували, здавалося, ось-ось їх підхопить вітер і понесе, мов пір'їнки.

Скінчився танець, і Ганулька оголосила «Вотелло». На сцену вийшов Штунда, щедро вимашений сажею, з великими червоними губами. На носі мав кільце, як у бика. Дездемону грала груба Гафійка з кухні. Вона робила вигляд, ніби розчісує ті два п'юрка, що були в неї на голові.

– Диздимоно! – гаркнув лютий Вотелло. – Скажи мені, чи ти з тим Яськом щось мала?

– Мала. Але тільки раз!

– Де то було?

- На сніні.

- Ах ти, стерво! Жи ти мене так зганьбила! Розкажи, як то було!

- Йой, та шо там вповідати! Чи ти не знаеш?

- Я хочу знати всьо! Кажи, бо ті вдушу!

- Шо буду дурно говорила, як ти мене й так вдушиш.

- І то правда, - тяжко зітхнув Штунда і вхопив Гафійку за горло.

Коли вона закотила очі й почала голосно хрипіти, я перелякався, що то вже не забава. Обличчя у неї посиніло, і тілом побігли корчі.

Я побачив жах на очах лікарів. Мабуть, вони теж здогадалися, що сталося. Гафійка повалилася на поміст, як мішок бульби. Штунда ще не вийшов з ролі й весь тремтів, розглядаючи свої скарлючені пальці.

На сцену вибігли вар'яти і винесли Гафійку та вивели Штунду. Глядачі плескали в долоні. Концерт продовжувався.

Я пішов подивитися за лаштунки. Сумнівів уже не було. Штунда її таки задушив.

- Чому ви її задушили? - спитав я.

- Я згадав свою жінку. Не міг себе стримати. Ех, файна була баба Гафійка, царство їй небесне.

- Зачекайте, може я спробую врятувати ситуацію.

Я хутенько відшукав Бездрика, привів його і показав на труп.

- Ну, тепер маеш можливість проявити свої талант.

Бездрик став на коліна і почав маніпулювати руками. Я шепнув Штунді:

- Ідіть звідси, бо коли вона оживе, то сама захоче вас задушити.

За пару хвилин обличчя мертвої проясніло, повіки відкрилися, і перше, що вона сказала, було:

- Де та зволоч? Зараз я йому покажу Вотелло!

Вона зірвалася на ноги і почала люто озиратися. Я зрозумів, що пора нам накивати п'ятами.

Концерт закінчився, і весь тлум посунув усередину. На виборчій дільниці уже працював буфет. Гори канапок і зелені виглядали на диво пристойно. Побіля пляшок із «шампанським» лежали банани. Я штурхнув Штунду:

- Признайтеся, з чого ті банани?

– З качанів капусти.

За мить я сам у цьому переконався, коли почув гучний хрускіт. Це один із вар'ятів ласував бананом. Кожен, хто проголосував, квапився до буфету.

Бургомістр був дуже задоволений виглядом виборчої дільниці. Та ось його увагу привернув портрет депутата Цвібака.

– Що це в нього?

Аж тепер я помітив, що на портреті намальовано іскри, які сипалися з Цвібакових очей. Що поробиш: близнюки-дауни зрозуміли «дати вогню в очах» по-своєму.

Головний лікар спробував тлумачити:

– Бачите, це така авангардова течія в мистецтві, внутрішній стан людини зображено на портреті іскрами. Депутат Цвібак горить і рветься в бій.

– Кабіни у вас оригінальні, – сказав бургомістр. – Буфет багатий. Це дуже добре, що ми закінчимо наш візит фуршетом.

Лікарі отерпли, а Штунда враз пополютив.

– Взагалі ми... е-е... – мимрив щось головний, – приготували для вас дещо... але не тут... а...

– Нічого. Нам тут подобається. До того ж, ми відчутно зголодніли.

І гості обступили буфет.

– О, канапки з ікרו! – захоплювався бургомістр.

Ясно, що всі в першу чергу розібрали саме канапки. Лікарі проковтнули язики і чекали скандалу. Штунда закотив очі на стелю і щось мимрив: чи то молитву, чи то монолог Вотелло.

Та коли канапки почали щезати в ротах, а не пролунало жодного вигуку здивування, я подумав, що сталося диво і Господь перетворив фарбовану манку на ікру. Я не стримався і теж узяв канапку. Чуда не було. Це таки манка.

Головний зиркнув на мене з надією. Я шепнув:

– Манка.

І в нього на чолі виступив піт.

– Які смачні канапки! – хвалили гості й наминали все підряд.

Коли ж вони почали хрумтіти «бананами», я подумав, що ось-ось станеться врешті скандал. Хтось обуриться. Хтось гаркне: та це ж качани!

Ніхто не гаркнув.

Штунда вже почав розкорковувати «шампанське», і воно стріляло за всіма законами фізики. Санітарки принесли келихи. Лікарі, не вірячи своїм очам, наповнили й собі. Вони дивились на чай з карбідом, який газував і пінився, та й думали: хто ж тут вар'ят?

Бургомістр виголосив:

– За здоров'я української психіатрії!

Я й сам пригубив те пійло – ріденький чайок з газом. Цього разу Господь не перетворив води на вино.

Банани і канапки зникли, «шампанського» було багато, і гості виразно хмеліли. Лікарі вдавали, що й вони щось відчують.

І тут я вловив якийсь запах. Не якийсь. Це був знайомий запах міського туалету. Я глянув на кабінні і з жахом побачив, як з них виходять двоє гостей, защіпаючи штани. За ними подалися й інші. Запах посилювався.

– Курчий син! – скрикнув Штунда, маючи на увазі того, хто лежав під сподом зі шприцом і мав штрикати кожного, хто забажає у кабінні справляти потребу. – Чи він заснув?

– Ну, то підіть розбудіть, – сказав я.

За хвилю почувся крик, і з кабінні, підтягаючи штани, вистрибнув один із гостей.

Штунда з'явився сяючий, потираючи руки.

– Все в порядку. Я ж наказав йому штрикати хворих. А не гостей. От він і спасував.

– Що нам з ними робити? – забідкався головний лікар. – Вони ж зовсім п'яні.

– Карбід робить свою справу, – тішився Штунда.

– Це вже не жарти, – сказав доктор Філюсь. – Коли вони почнуть буяннити, ми змушені будемо втрутитись.

Гостей уже добре розвезло, й вони почали співати і чіплятися до санітарок, вигукуючи:

– А подати сюди хористок!

Кількоро добивались до кабін, в яких зачинився наш чоловік і не пускав.

– Це неподобство, – сказав бургомістр, – ви не пускаєте людей до кльозету!

Лікарі пробували пояснити, як відшукати туалети, але все було марно. Гості бушували, кричали, перевертали крісла. Доктор Гольцман скомандував принести гамівні сорочки. Санітари кинулися на гостей і запеленали їх.

Депутат Цвібак, який досі все холодно спостерігав, урешті вигукнув:

– Панове! Кульпарківська революція звершилась! Вся влада вар'ятам! Гурра!

Під вікнами в саду галасував натовп хворих, там уже палав вогонь, в якому горіли історії хвороб.

П'яних гостей почали розносити по палатах. Мене схопив за руку Бездрик і сказав:

– Це добрий шанс! Тікаймо!

– В піжамах?

– Чому в піжамах? Ходи за мною.

Ми забігли в палату, де лежало кілька непритомних гостей. Ми їх розпеленали, роздягнули і запеленали назад. В темних костюмах і при краватках ми виглядали дуже пристойно.

Коли ми вийшли з палати, я побачив Ганульку. Вона мала на собі сукню.

– Я здогадалася, що ви затіяли, і готова вас супроводжувати.

– Свобода! – вигукнув я, і ми утрюх побігли назустріч невідомому.

Там, за мурами Кульпаркова, чекав нас божевільний, звар'юваний і хворий на голову світ.

1992

Святе сімейство

– Ви поводите себе по-хамськи, – сказав я Сталінові.

– Що?

Він вибалушив отетерілі очі, нічого подібного, певно, не сподівався, але хутко зметикував, що коли не прореагує так, як належиться вождеві народів, то опиниться у ще дурнішій ситуації. Тоді він розмахнувся, щоб дати мені ляпаса, але я в останню мить відхилився, і його долоня заіхала по пиці Берії.

Щока в Берії відразу спалахнула багрянцем, але він тільки люто подивився на мене. Якби не присутність Сталіна, убив би мене. А так – тільки підійшов до дзеркала, примірівся і ляснув себе по правій щоці. Коли ляснув удруге, щока набрала такого ж червоного відтінку, що й ліва. Берія задоволено мрукнув щось під ніс і знову підійшов до нас.

Сталін стояв розгублений, то ховав руки в кишені, то виймав і роздратовано сопів. Кидатися на мене ще раз якось не випадало в присутності стількох високопоставлених осіб. Нарешті видувив із себе:

– Цей петлюрівський шпигун... Цей петлюрівський шпигун... Так! Петлюрівський шпигун!

Його виразно заткало, він бризкав слиною і відчував себе невимовно пригніченим через свій зріст, бо сягав мені лише до грудей. Зрештою, так само, як і той пуголовок Берія. Нарешті рвучко вийшов з кремлівської зали, лишаючи мене віч-на-віч з божевільним Лаврентієм.

Всі інші вожді революції, що сиділи за столом разом зі своєю товстелезною Матушкою, пасивно спостерігали за сваркою, навіть на мить не переставши жувати.

– Я тебе уб'ю, – прохрипів Берія якимсь дуже теплим, мало не батьківським тоном так, наче збирався вручити мені орден.

Я гречно вклонився.

Берія вийшов. Можливо, щоби розпорядитися щодо моєї страти.

До Кремля мене привезли з в'язниці, де мене й так чекав розстріл, а тому на всі ці вибрики я не звертав особливої уваги. Привезли мене з особливою метою. Я мав намалювати величезний портрет Матері Революції, яка тримає на руках усіх своїх пущверіньків, що стали вождями і повели нас, грішних, до нових висот. Народивши таку зграю вождів, Мама, як любовно називали її у Кремлі, неймовірно розтовстіла і, маючи понад два метри зросту, скидалася тепер на вражаючу гору м'яса. Але йшов уже 1950 рік і з кількох десятків її синочків живими zostалися тільки п'ятеро братів – Сталін, Берія, Молотов, Каганович, Ворошилов, та шостий дурень – Маленков. Отже, усіх їх я повинен був розмістити на портреті так, щоб усьому радянському і не радянському народові видно було, яке це щасливе сімейство і як вони всі себе палко люблять. Але сталося так, що Сталін вперся рогом, що не буде він сидіти в Мамі Революції ані на лівому, ані на правому коліні, а тільки посередині, себто задницею на самому її революційному лоні. Мамі Революції якось те все було по цимбалах – хто вже тільки не товкся по її животу! Але всі решта запротестували, бо тоді, мовляв, симетрія пропаде, а симетрія для успішного обйобування трудящих мас має просто вирішальне значення. Вийде так, що на одному коліні сидітиме аж три вожді, а на другому тільки два.

Сталін почіхав потилицю, попихкав люлькою і сказав, що в такому випадку він взагалі відмовляється позувати для групового портрета і почав натякати мені, що воліє бути зображеним окремо. Оскільки я вдавав, що не розумію його натяків, він почав хамити. Цим поки що й скінчився конфлікт.

Я спокійно наносив на полотно рисунок вуглем.

- Щоб я здохла, коли його не розстріляють! - ляснула себе по животу Мать Революція.

- Але спочатку нехай намалює портрет, - сказав Каганович. - Історія мусить балдіти від своїх героїв.

- Історія балдіє лише тоді, коли її гвалтують, - крутнув вуса Ворошилов.

- Особливо, коли це групове згвалтування, - докинув Молотов, а Маленков заллявся істеричним сміхом.

- Цікаво... - задумався Каганович. - Коли розстрілюють - це боляче?

- А чому ти не спитав у троцькістів? - поцікавився Ворошилов. - Взагалі, я вам скажу, перегаратавши таку масу народу, можна було подумати і про те, щоб наука якусь користь дістала. Гітлер був не дурак...

- О-о-й, Адольф! - простогнала Мать Революція. - Це моя найбільша рана! Я його так любила! Після Йосі це був найулюбленіший мій синок.

- Ну, це ви, Мамашо, загнули, - обурився Каганович. - Всю цю кашу заварив я, а не Адольф. Згадайте, яка була ситуація! З внутрішніми ворогами - жодної проблеми. Ешелонами їх, гадів, давили. А от із зовнішніми - повний абзац. І тоді я придумав, що хтось із нас мусить зіграти образ зовнішнього врага. Адольф був шизіком від народження і вибір упав на нього.

- Да, - перебив його Ворошилов, - Гітлер був не дурак. Він на врагах проробляв різні екскременти...

- Климусь! - устряв Каганович. - Екскременти - це гавно, поняв? А Гітлер проробляв експерименти.

- Ну, всьо равно... значить ці... екс... во... Одним словом, проробляв. І наука від цього просто цвіла. А ми шо? Стільки цінного научного продукту прахом пустили.

- Ну ти зрівняв! - похитав головою Молотов. - Якби Адольфу треба було знищити п'ятдесят мільйонів так, як оце нам, то я хотів би побачити, чи возився б він тоді з експериментами. У нас часу було обмаль.

Мать Революція, здавалося, на цю суперечку уваги не звертала, бо, відкинувши свої тілеса у глибоке крісло, гортала якийсь часопис.

- Чудово! Я в захопленні! - нарешті проказала вона. - Передайте Будьонному, що я в захопленні. В мої часи таких журналів не було.

- Можна? - потягнувся до журналу Маленков, але Мама ляснула його часописом по руці: - Ні-ні, в жодному випадку! Тобі ще рано. Ти ще шмаркач. І воше, дурак. Тут повно голих баб... як добре, що я саме Будьонному доручила редагувати наш перший порнографічний журнал!

- Еге ж, Матусю, - усміхнувся до неї Каганович. - Тільки Будьонний міг додуматися в кожну піську втикати червоний прапор.

- Червона порнуха колись завоює світ, - сказав Молотов.

- А-ах, - потяглася Мать Револуція, - коли нам подадуть солодке?

- За десять хвилин, - повідомив Ворошилов.

Каганович голосно висякався і буркнув:

- Все тут вирахувано до секунди. Все тут виміряно. Якщо я й досі не збожеволів, то лише завдяки моїм стрибкам.

- Цікаво-цікаво, - заплескала в долоні Мама, - я нічого не чула. Я завше про все дізнаюся в останню чергу. Про те, що скінчилася громадянська війна, я дізналася вже тоді, коли почалася Отечественна. Просто ужас... Отже, ти не задоволений. Це раз, але про це потім. А друге - про які стрибки ти говориш і чому вони тебе рятують від божевілья? Принаймні, чому ти думаєш, що вони тебе рятують?

Каганович піднявся з-за столу, зробив серйозну міну і почав:

- Я стрибаю у висоту, коли дуже глупію, а коли менше - то в довжину. Цим я приводжу до рівноваги свій організм. Тільки-но в мене починає закручуватися не в той бік мозок, я його стрибками розкручую назад, тоїсть в ісходное положеніє. Звідси виходить, що я не просто думаю, що вони мене рятують, а таки глибоко в цьому впевнений.

- Хто «вони»? - затрясла головою Мать. - Говори ясніше. Я хочу все знати.

- Та ж стрибки! Стрибки не дають мені з'їхати з глузду.

- А для чого ти виїжджав?

- Куди?

- Та на той глузд! Хіба ти не знав, що вони тобі потім не дадуть з'їхати?

Каганович уважно подивився на Мать Револуцію, тоді обвів поглядом усіх своїх братів, відкашлявся і знову зайняв своє місце за столом.

- Ну? - не вгавала Матуся.

- Я там опинився відразу, як з'явився на цей світ.

- Не бреш. Ти ще не вмів ходити. Ти ще навіть не повзав. А тепер поясни, чим ти не задоволений.

- Я прагну духовної їжі. А її так мало у цьому засраному Кремлі!

- Духи надто дорогі, щоб їх споживати, - відказала суворо вона. - Вистачить з тебе й одеколону.

- Ах! Я не про те! Не про те! - загарячкував Лазар. - Я зовсім про інше! Моя душа прагне простору! Я вже втомився бути вождем. Я хочу бути звичайною радянською людиною зі всіма її клопотами, проблемами і стражданнями.

- Да це, браток, просто антисовецька пропаганда! - гаркнув Ворошилов. - Які страждання в нашої людини? Які проблеми? Та ти на що натякаєш? Ось прийде Лаврентій, так він тобі вправить мозги!

- Здається, дорогий Лазарю, - озвалася Мати, - тобі б тепер не зашкодили стрибки у висоту... Ага, до речі... Скаржилася мені твоя дружина, що ти з нею перестав спати. І доручив це святе діло Климентію.

Ворошилов відразу почервонів і, сховавши голову під стіл, став наминати торт, який там красувався на золотій таці.

- Климентій, звичайно, кавалерист і таке інше, - продовжувала Мать, - але в нього є своя сім'я, і обслуговувати двох жінок...

- Трьох! - вихопився несподівано Молотов і лягнув Ворошилова по спині.

- Трьох?! - підняла голову Мать.

- Еге ж, трьох, - засміявся Молотов.

- Чия ж третя?

- Оно, - кивнув на Маленкова. - Пупсика.

- Пуп-си-ка?! - вирячила очі Револуція. - Пупсик! Це правда?

Пупсик Маленков потупив очі і тихо заскиглив, пускаючи бульки слини.

- Так ти шо, Клим! - гримнула Револуція. - Ти шо, скоро всіх жінок Політбюро пердолити будеш? Га?

- Пардон, Маман, - підняв вказівного пальця Молотов. - Мою жінку Йося відправив на Колиму, і до неї Клим не добереться.

Мать вдарила кулаком по столу:

- Що за чорт! Коли подадуть солодке?!

- За десять хвилин, - відказав Ворошилов, вистромивши нарешті голову.

- Так шо, Лазар? - знову провадила своє Мать. - Доки твоя жінка буде клянчити любов?

- До наступної п'ятирічки. А там я обіцяю, що знову буду її файдолити. Зараз я не маю сил. Всі сили я віддаю розгорнутому будівництву соціалізму...

- Лазік! - урвав його Ворошилов. - Ти шо, врізав понад міру? Шо ти плетеш? Соціалізм ми вже побудували і розгорнули. І даже відрапортували перед народом.

- А шо ж ми тепер робимо? - здивувався Каганович.

- Тепер ми будуємо комунізм. Поняв?

- Поняв. А з чого ми його будуємо?

- З обломків соціалізму! - зареготав Молотов.

- Ну, братва! - обурився Ворошилов. - Мало ми вас, опортуністів, стріляли! Ти шо собі дозволяєш в присутствії першої дами Революції? Ти про які обломки? Да ти сам обломок!

- Шо-о? - визвірився Молотов. - Я - обломок?!

- Ану припиніть негайно! - накричала Мать. - Мало того, що я на це все дивлюся, так ще он - представитель народа... - і вказала на мене.

- А-а, - махнув рукою Ворошилов. - Хай дивиться, все одно в расход пустим.

По тих словах він знову пірнув під стіл і захопився тортом.

- Всьо, - сказала Мать, - мое терпіння лусноло. Де солодке?

- За десять хвилин! - гукнув з повним ротом Ворошилов.

- Я вже це десятий раз чую!

- І почуєте ще двадцятий, доки Маленков не прокукає восьму вечора.

- Шо у вас за порядки дурні? - дивувалася Мать. - Поки я по роддомах кантуюся, народжуючи свіжих вождів революції, у вас кожен раз якісь нові порядки.

- Родіне нужни герої, но рождаєт піська дураков! - заспівав Каганович.

- Це ти про себе? - спитав його невинним голосом Молотов.

- Гандон штопаний, - відбрикнув Лазар.

- Нормальні порядки, - сказав Молотов. - Ми рішили, що коли в нашій країні все йде по плану, то чому це не повинно стосуватися й часу? От і призначили одного члена Політбюро, а іменно товариша Пупсика Маленкова на пост Генеральної Кукушки. Стоїть йому тільки кукнути - і відразу озиваються куранти, щоб возвістити на весь світ наше радянське врем'я, которое іде всігда впірод. Но діло в тому, що коли Пупсик береться кукати, його розбирає істеричний сміх і замість кукати, він, падла, починає пукати. Тоїсть по-простому пердіти. Через те ми не дуже зараз наполягали, щоб він прокукав, тоїсть пропукав восьму годину. Ми вирішили, що у вашій присутності це виглядатиме непристойно.

- Єрунда, - відмахнулася Революція. - Я в своєму житті вже стільки бачила гадості, що якась там нещасна пердячка подіє на мене як мушине бздикання. Давай, Пупсик, заступай на свій Генеральний Пост.

Маленков слухняно підійшов до вікна, відчинив його і, вилізши на підвіконня, зайняв позицію. Та щойно зробив губи дудочкою, як відразу ж пирхнув сміхом і, обхопивши живота руками, почав випускати революційне повітря. Усі за столом і собі покотилися від реготу, а Ненька Революція аж затряслася, б'ючи себе по боках та мало не гигаючи.

Увесь цей час я безперестанку рисував і стирив, рисував і стирив, намагаючись зобразити Соціалістичну Революцію таки в образі матері, а виходила якась потвора з кровожерним поглядом і вишкіреним писком. Чому воно так було, не знаю, адже я так старанно змальовував її з натури. Врешті я облишив її голову і зайнявся малюванням тулуба.

Пукнувши двадцять разів, Маленков вернувся до столу, і відразу ж почали бити куранти.

- Браво! Браво! - похвалила Мать. - Які в мене талановиті діти!

- А ось і солодке! - оголосив радісно Ворошилов, подаючи на стіл торт, з якого вже встигли згребти всю кремову верхівку.

- Це - торт?! - обурилася Мать. - А де різні там розочки, пташечки, листочки?

- А де напис «Смерть космополітам»? - трахнув кулаком Молотов.

Ворошилов нервово облизався, але запізно.

- Ось! Ось де наш крем! - закричав Лазар, показуючи на кавалерські вуса.

Зчинився рейвах, всі одночасно почали обвинувачувати Ворошилова в антирадянській діяльності.

- Всьо! - сказала Мать Революція. - Мое терпіння пукнуло! Подайте мені Климентія!

- О-о-о-й! Мамо! Не треба! - верещав Климентій, але його все-таки скрутили, притягли до Мами і, здерши галіфе, наставили задницю.

Мать Революція узяла ремінь, якого подав їй Маленков з таким масним виглядом, наче мав отримати якусь неземну насолоду, і тричі від душі ляснула Ворошилова по задниці. В цей час Маленков намагався ще й ушипнути Климентія, і, коли це йому вдалося, він застрибав від щастя довкола столу.

- Брись! - форкнула Мать, скидаючи Ворошилова собі з колін. - І що в мене за діти? Кожен тільки й думає, як обмахерити іншого.

- И-и-и-и! - розмазував сльози Ворошилов. - Торту мені пожаліли!

- Нічого ти, дурак, не поняв, - похитав головою Молотов. - Не торта ми пожаліли, а твоєї революційної свідомості шкода нам стало.

Саме в цей момент з'явився Берія і, розмахуючи в повітрі якимсь папером, покрокував просто до мене.

- Во! Приказ про твій розстріл! - Він тішився неймовірно.

- А Йосип Віссаріонович підписали? - поцікавився я.

- Конешно підписали. Так що я тебе вб'ю.

- Коли вам буде завгодно. Хоча, думаю, це неможливо зробити.

- Справді? - витріщив баньки Лаврентій. - Чому?

Голос його усе сильніше скидався на голос євнуха.

- Тому, що такого ще не було, аби звичайні персонажі могли убити свого автора.

- Які персонажі? Який автор?

- А такий, - мені дуже подобалося його дратувати. - Ви всі - плід моєї фантазії. Вас уже давно не існує так само, як і того дикого світу, який ви сотворили на свою гидку подобу. Це я вас викликав із непам'яті і змусив знову ожити. Але все це тільки в моїй уяві.

- Бред! Самашедший бред! - загорланив Берія і забігав по залі, роблячи широкі кроки. - Ти хочеш сказати, що я і товариш Сталін, і геть усі тут у Кремлі - це тільки твоя фантазія?

- Звичайно. Це навіть не сон, і ви не зможете, ущипнувши себе, прокинутися.

- Не зможу... прокинутися... - навіщось повторив він і протер пенсе.

- Е! - озвалася Мать Револуція. - Ти що там агітуєш? Ти що, хочеш сказати, що і я тільки плід твоєї уяви?

Всі насторожено повернули голови у мій бік і чекали відповіді. Я розумів тепер, що потрапив у тунель з одним виходом і мусив тепер рухатися назустріч своїй смерті, а може, й спасінню.

- І ви теж плід уяви. Але вже не моєї. Бо така соціалістична революція, яка підкосила наш народ, могла народитися тільки у хворобливій уяві присутніх і не присутніх тут маніяків. Досить когось із них вифантазувати з пам'яті і відразу ж з'явитеся ви - Вічна Фрейліна Смерті!

- Браво! Браво! - заплескала в долоні Мамуся. - Ви поет! Так мене ще ніхто не називав! Вічна Фрейліна Смерті! Хай сховається Маяковський!

- Він уже сховався, - гигикнув Маленков.

- Але ж це повний бред! - нервував Берія і натис дзвінок.

До зали ввалився Сталін. У нього був заспаний вигляд.

- В чом дело? Тривога?

- Да, - сказав Лаврентій. - Іменно тривога. Цей суб'єкт запевняє, що нас не існує і що ми - плід його фантазії. Весь Кремль - це його уява. Га? Як тобі подобається?

- Я відразу казав, що він контрик. Це Петлюра нам його спеціально закинув мозги парити.

- Який Петлюра? - здивувався я. - Ви його давно забили.

- Ніхто його не вбивав! - невідомо чого сполошився Берія. - Тобто вбивав, але не я. Тобто я, але не зовсім. Тобто зовсім, але не так, щоб той... Словом його вбив цей... як його... Шварцбард... за ці... як його...

- Жидівські погроми, - підказав Сталін.

- Погроми робив Денікін, а на Петлюру списали, - заперечив я.

- Неправда! У нас є документи! - ще нервовіше заверещав Берія.

- Спокійно, - сказав Сталін, - одним Петлюрою менше, одним - більше, це не міняє дела. А ти всьо равно шпигун. І ми тебе зараз розстріляємо.

- А діло, я вам скажу, неординарне! - озвався Каганович. - Діло дуже, я вам скажу, делікатне. Бо, коли він диствительно... гм... ето... автор... тоді самі помічаєте... інтересна отрчається комбінація.

- У Львові наші офіцери грабанули магазини і тепер їхні жінки ходять в комбінаціях на танці! - обурился Ворошилов. - І ніхто не пояснив ім, що це зовсім не сукні, а обикновене комбіне. Ще й прозоре. Так, що видно труси! А котора без трусов - узагалі скандал.

- Це зовсім інша тема, - перебив Берія. - Нехай собі ходять. І так скоро війна. Всіх їх переб'ють.

- Мовчать! - гаркнув Сталін. - Берія! За розглашеніє державної таємниці нащот війни я тебе позбавлю права вечеряти за моім столом. На цілий місяць. Не... місяць забагато... на цілий тиждень.

- Тоже мені таємниця, - здвигнув плечима Берія. - Якщо він автор, то йому й так усе відомо про те, що ми запланували третю світову війну.

- Він нас продасть, - засопів Сталін.

- Ніхто йому не повірить.

- Його потрібно негайно ліквідувати, - сказав твердо Сталін.

- Але поки ми не знаємо точно, хто він, ризикуємо дуже сильно, - заперечив Каганович. - Якщо ми його знищимо, а він автор, то ми тим самим знищимо і самих себе.

Сталін зміряв мене поглядом, повним ненависті.

- Думайте, хлопчики, думайте, - сказала Мать Революція. - Сім разів відміряйте, один раз розстріляйте.

- Треба негайно зібрати Політбюро, - сказав Сталін.

- Та ж воно усе тут! - здивувався Берія.

- Я сказав зібрати Політбюро! - гримнув Сталін. - А не родичів!

Берія зробив чудну міну й, підморгнувши столу, сказав:

- Прошу розійтися всіх по своїх кабінетах. Зараз я почну збирати Політбюро. - Він підняв слухавку: - До мене, негайно.

Молотов, Каганович, Ворошилов і Маленков вийшли. Мать Революція не приховувала свого інтересу до всього, що тут відбувалося, але й не забувала смакувати тортом.

Двері відчинилися і з'явилася зовсім гола секретарка:

- А ось і я!

- Негайно збери Політбюро.

- Негайно не вийде. Бо поки кожен з них мене згвалтує, промине купа часу.

- А ти не давайся!

- А вони подумают, що я кокетую і всьо равно згвалтують.

- Тоді так... Трьох водночас ти зможеш задовільнити?

- Канешно! Я й чотирьох можу.

- Да? А яким образом? - пожвавішала Мать Революція.

- А таким, що приміром Каганович ляже, а я сяду на нього і нагнуся вперед. Молотов пристроїться ззаду, Ворошилова я візьму в зуби, а товаришу Пупсику... тобто Маленкову зделаю ручкою. Японський вертольот називається. Це мені фрау Ріббентроп прислала.

- Чудово! - вигукнула Мать Революція. - До чого ці япошки тільки не додумаються! Навіть тут нас обскакали. Ах, як жалко, що я не знала цього способу в часи своєї юності. Я б тоді ще в 1905 зробила державний переворот. В нашому ділі треба знати не тільки кому дати, але і як дати.

Сталін поплескав секретарку по тлустій дупці й відіслав зі словами:

- Давай, дерзай. І все в темпі.

Потім обійшов довкола мене, уважно розглядаючи, наче якогось заморського звіра. Навіть помацав рукою плече і видувив:

- Мені все-таки здається, що він нас дурить.

- Ти завжди вибираєш, що легше. Тобі не хочеться, щоб ми від нього залежали, от ти й не віриш, - заперечив Берія.

- А тобі ніби хочеться.

- І мені не хочеться. Але що делать, як неоднократно казав тов. Ленін?

- Ти поясни мені, дорогий, як це сталося, що він попав у Кремль? Хто його визвав?

- Да ти ж його сам і визвав.

- Я? - вибалушив очі вождь.

- Ти мені наказав негайно знайти художника, щоб намалювати безсмертну картину «Щасливе сімейство», як оце ми всі сидимо на колінах у Мамаші Революції.

- Так я що, казав саме його викликати?

- Діло в тому, що ти сказав привести геніального художника. А в нас на цю пору, хоч яйця викрути, усі геніальні художники в расход пущені. Нікого не лишилося. Тоїсть пару ще є, но вони космополіти, а ввиду теперішньої твоєї політики нащот того, щоб долой космополітів, істественно я не міг їх запрошувати для такого ответственного дела. А це якраз найгеніальніший режисер современности. Його фільм «Земля» дивився весь світ.

- А-а, - закивав радісно Сталін, - так це він «Щорса» зняв?

- Він! От бачиш - признав. Короче, ясно, що він з нічого може зробити шось. Потому що в диствительности Щорс був, канешно, пшик. Там на фронтах і куди більші герої воювали. Но вони всі вовемя були ліквідовані. Як враги. А цього ліквідували як героя...

- Так це ж режисер, а не художник.

- Да, але він і художник. Рисує за милу душу. Всі стіни в камері порозмальовував. Інші там матюки різні царапають, антисоветчину, а цей - исключительно картини. Просто тобі ермітаж. Словом, я рішив, що тільки він може намалювати про нас героїчеську картину, таку, щоб народ трепетав, ридав і бив поклони до отупенія.

- Поняв. Значить я сам собі свиню підсунув? - Тяжко зітхнув Сталін. - Добре, а що було далі?

- Як? А ти що, не помниш?

- Да у нього ж страшні провали, - озвалася Мать Революція. - Він не пам'ятає, куди люльку подів, не то що...

- Про провали нам давно ізвесно, - сказав Берія. - Але одне дело люльку загубити, а друге - державу.

- Е! - стрепенувся Сталін. - Ти на що намекаєш?! Ти куда гнеш?!

- Правильно гне! - підтримала Берію Мама. - Держава - не люлька. В зубах тримай, а згоріть не давай.

- Коротше, - вів далі Берія, - ні з того ні з сього ти вперся, що сядеш посередині, а далі і взагалі відказався від групового портрета. Бо ти, мовляв, вождь, і давай отдельну картину.

- Ну і що? Не заслужив я, чи що?

- Та ніхто не каже, що не заслужив. Кожен з нас заслужив.

- І я заслужила! - нагадала про себе Революція.

- І Мамаша заслужила. Одним словом, як кожному портрет рисувать, дак чорт зна на скільки затягнеться. А він, тоість художник, один у нас. Усіх уже постріляли, оце одного й лишили. Семенной фонд називається.

- Так, - кивнув Сталін. - Це пам'ятаю. А що далі було?

- А далі, значить, так. Почав ти йому натякати нащот свого портрета.

- А він що?

- А він чи не здогадався, чи зделав вид - не знаю. Всі вони - ці деятели іскуства такі. Один Джамбул Джабаев не такий. Да ше Корнійчук.

- Значить не здогадався, - похитав головою вождь.

- Потім ти почав розказувать про всі свої подвиги. Но как би не про себе, а про когось другого. І знову, значить, ожидав, що він догадається.

- А він і тут не догадався? - аж позеленів вождь.

- Не-а... і тоді якраз случився припадок.

- З ним?

- Ні, не з ним, а...

- З тобою?

- Да я шо - припадошний, чи шо?

- А з ким?

- Та з тобою. Ти почав кричати, тупати ногами, цвиркати слиною і взагалі використовувати некультурні слова. В тому числі і наші його матері. Що ти її, мовляв, у свій час є це саме...

Тут Берія похитав долонею по кулаці.

- Що за ерунда? - стелав плечима Сталін. - Да ніколи я з його мамашою нічого такого...

- Але він так поняв, що ти маеш в виду не його мамашу, а Україну взагалі. Тоїсть ти Україну, - ляск-ляск долонею по кулаці, - є це саме.

Сталін перестав міряти залу й спинився.

- А-а, Україну? Да, було дело. Вздурчив я її, как надо. А він що - образився?

- Він назвав тебе катом. І тоді ти мене ударив.

- А-а, да-да-да... З цього місця я уже все пам'ятаю. Так воно й було.

Раптом до зали ввалилося четверо членів Політбюро. Всі в калсонах з квіточками і зі штанами в руках.

- Що це таке?! - аж кипів Каганович. - Нас уже обшуковують до голого тіла! Пороздавали, як контрабандистів на кордоні!

- Це все штучки Лаврентія! - сопів Ворошилов.

- А по-моєму, правильно, - сказав Молотов. - Треба бути бдітельним. Потому що ворог не дремлет і Росія в небезпечності. Міжнародний імперіалізм тільки й чекає, щоб угробити нашого дорогого вождя.

- Не угробити, а умавзолеїти, - заперечила Мать Револуція, - бо наш вождь над вождями буде лежати не в гробу, а в мавзолеї.

- А ви знаєте, Маман, - задумливо промовив Каганович, - як на мене, то вождь мав би завше стояти, а не лежати. Як пам'ятник.

- А що? - примружила око Мать. - В цьому щось є. Інтересна мисль.

- Він буде стояти і показувати рукою туди, - продовжував Каганович. - Або туди!

- Лазар, а ти знаєш, куди ти оце рукою показував? - спитав з ехидною посмішкою Берія.

- А куди?

- А на Сибіряку!

Всі розсміялися. Один лише Сталін дивився з похмурим виглядом і, коли влігся сміх, захрипів:

- Нікуди я не буду показувати. Нема чого мені робити - стояти й показувати! Ти сам поспробуй постій хоча б годину з витягнутою рукою. Подивимося - як заскавулиш.

- Да, - кивнув Каганович, - но ви вже тоді будете... м-м... в смислі покійник.

- Ану прекратіть іздіватися над покойником! - затупав ногами Берія, але хутко второпав, що ляпнув дурницю. - Я хотів сказати - над вождем народів! Сталін живеє всіх живих! Поняли? Ану повторіть!

- Сталін живеє всіх живих! - заревло хором Політбюро, навіть Мама підтримала. - Сталін живеє всіх живих! Сталін живеє всіх живих! Сталін живеє всіх живих! Сталін живеє всіх живих!

Вигукуючи це гасло, вони рушили маршовим кроком круг Сталіна, розмахуючи руками, в яких метлялися галіфе. Мама теж тупала ногами і лупила кулаком по столу. Несподівано для себе, отупілий від галасу, вождь так само затупцяв на місці, а за хвилю вистромив руку і завмер, показуючи кудись в неозору далечинь або в прекрасне майбутнє.

Помітивши цю ленінську позу, Політбюро поволі стихло і розступилося, імітуючи душевний трепет.

- Геніально! - заплескала в долоні Мама, чим і розрядила обстановку. - В одному я впевнена: якщо коли-небудь цей експеримент з соціалізмом полетить кібені матері, мої діти не залишаться без шматка хліба. Адже вони такі талановиті циркачі!

- Чому ви це назвали експериментом? - спитав Сталін. - Шо за шуточки?

- Йося, а знаєш, що мені одного разу сказав академік Павлов? А він так сказав... Якби Ленін був мудрою людиною, він би свій експеримент перевірів спочатку на собачках. А вже потім, якщо собачки виживуть, спробувати на людях.

- Шо? Так і сказав? - аж затрясся від сміху Сталін, і всі решта за ним заіржали, загелготіли, закувікали...

- Так! Ну всьо! Ну всьо! - заспокоював їх Берія, душачись від сміху. - Канчай балаган! У нас Політбюро! Прошу сідати. Зібрали ми вас... Я кому сказав сідати?!.. Зібрали ми вас, таваріщі, щоб сповістити пренепріятнейшее ізвестіє. А іменно...

- К нам іде ревізор, - здохмив Каганович.

- Шо, знову цей Ріббентроп? - сполошився Маленков.

- Мовчать! - гаркнув Берія. - Ситуація у нас така, що просто скандал. Ось бачите цього чоловіка? Хто його знає? Ти, товариш Каганович, довжен знати. Ми тебе для чого на Україну послали?

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, купив полную легальную версию
(<http://www.litres.ru/uriy-vinnichuk/gi-gi-i/?lfrom=362673004>) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.